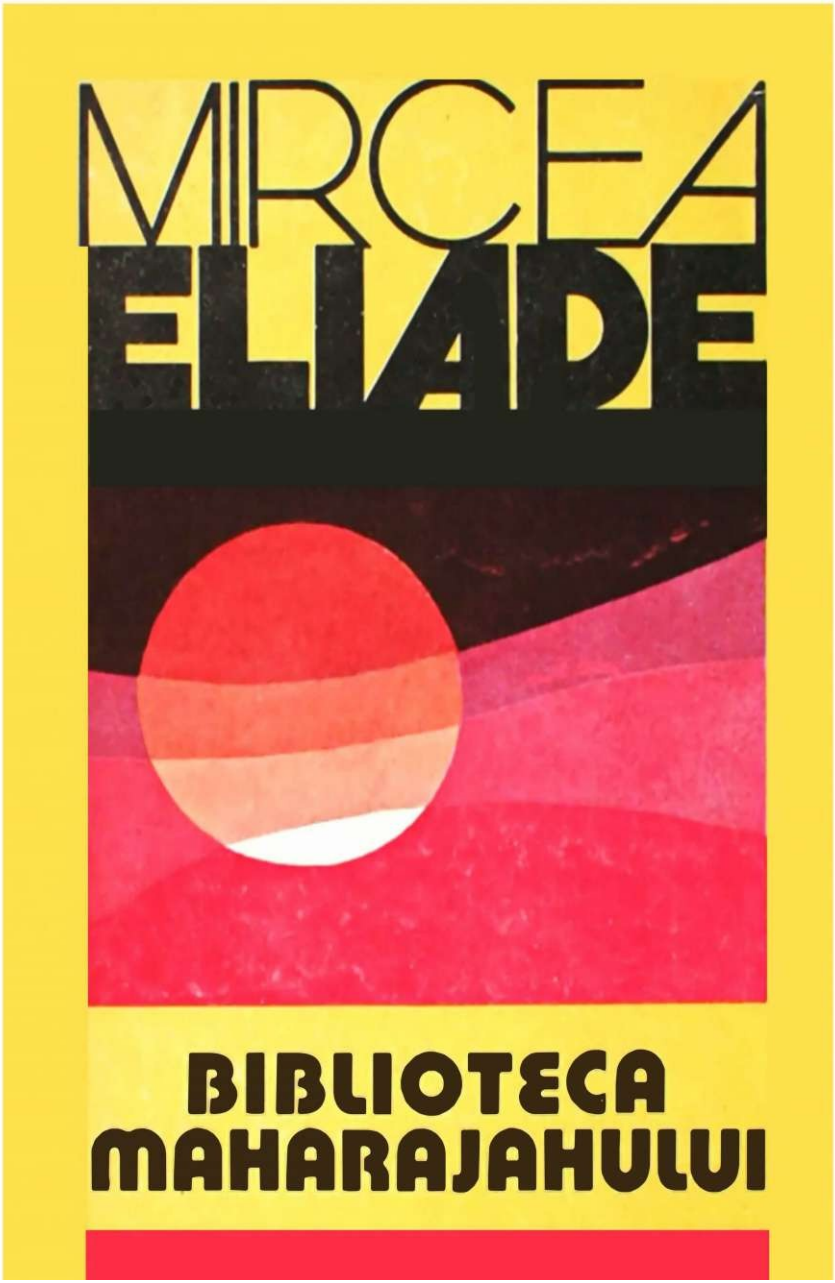
MIRCEA
ELIADE
BIBLIOTECA
MAHARAJAHULUI

Mircea Eliade este cu adevărat un fenomen al culturii româneşti din acest veac. Eruditul a cuprins şi dezlegat istoria, fiind un Iorga al domeniului spiritual. […]

Din opera sa, vastă şi prea puţin cunoscută în România, Casa noastră editorială a publicat, recent, una din cărţile monumentale de călătorii. India, prin atenta grijă a domnului Mircea Handoca, sufletul răspândirii avizate a operei lui Mircea Eliade la noi. Punem la îndemâna cititorului acum, ca o continuare a cărţii dedicate Indiei, şi în aceeaşi îngrijire a lui Mircea Handoca, paginile care conduc şi prelungesc înţelegerea Indiei, adunate din presa

vremii, având, deci, fiorul direct al spontaneităţii.

Deci, Biblioteca maharajahului nu reprezintă altceva défât partea a doua a volumului India, apărut recent la casa noastră editorială.

Mulţumim Editurii Minerva pentru gestul colegial! arătat faţă de noi.

VICTOR CRĂCIUN

EDITURA PENTRU TURISM

ISBN 973 – 48 – 0075 – 2

/

CUVÂNT ÎNAINTE

Mircea Eliade este cu adevărat un fenomen al culturii româneşti din acest veac. Eruditul a cuprins şi dezlegat istoria fiind un Iorga al domeniului spiritual. Ca şi autorul total al istoriei

românilor, care îşi încercase posibilităţile în memorialistică, estetică, poezie, teatru, Mircea Eliade se dedică, spărgând tiparele şi abandonând întâmplarea cotidiană, fecundului domeniu al prozei, oferindu-i fiorul dimensional cu eternitatea spiritului. Prozatorul devine astfel unic în literatura română precum savantul este desăvârşit în descoperirea genezei şi încrengăturilor credinţelor umanităţii.

Din opera sa, vastă şi prea puţin cunoscută în România, Casa noastră editorială a publicat, recent, una din cărţile monumentale de călătorii, India, *prin atenta grijă a domnului Mircea Handoca, sufletul răspândirii avizate a*

operei lui Mircea Eliade la noi. Punem la îndemâna cititorului acum, ca o continuare a cărţii dedicate Indiei, şi în aceeaşi îngrijire a lui Mircea Handoca, paginile care conduc şi prelungesc înţelegerea Indiei, adunate din presa vremii, având, deci, fiorul direct al spontaneităţii.

Precizăm, şi cu acest prilej, că odată cu reîntoarcerea în ţară, în urma călătoriei de documentare în India, Mircea Eliade devine unul dintre cei mai avizaţi conferenţiari ai emisiunilor radioului românesc, o bună parte din secvenţele cuprinse în cartea despre India *fiind rostite la microfon, în anii 1932 şi 1933. Iată titlurile conferinţelor radiodifuzate:* Apa cu flori şi cadavre,

Templul de aur, într-o mănăstire din Himalaia, Durga, zeiţa cu 50 de scăfârlii, O nuntă bengaleză, Dansuri în noapte la Jaipur, Prin jungla singaleză, Vânătoare de crocodili, Taina Indiei, India nouă, Templul din sudul Indiei.

Aşa cum menţiona revista „Radio şi Radiofonia" din 24 ianuarie 1932, scriitorul „reuşeşte să ne povestească clipe mari, ***trăite*** *într-o neaşteptată frumuseţe*

Textele sunt manuscrise şi pasaje întregi aveau să devină volumul India, *ceea ce ilustrează vechiul nostru concept că Radiodifuziunea Română a avut menirea de a contribui la crearea culturii naţionale.*

La microfonul românesc – pentru

că scriitorul a vorbit la numeroase posturi de radio din întreaga lume – Mircea Eliade s-a ocupat şi de alte domenii pe care noi le-am grupa astfel: comentarii privind istoria religiilor, probleme corelative ale psihologiei şi artei, eseuri despre scris şi despre unele personalităţi culturale – acestea din urmă fiind incluse în volumul Insula lui Euthanasios din 1943.

Completăm lista preocupărilor lui Mircea Eliade legate de India şi adunate în paginile care urmează cu alte contribuţii rostite la microfon, care vor putea deveni cândva un alt volum: Revoluţii religioase, Despre rugăciuni, Sentimentul morţii în creştinism, Iisus în India, Maica Domnului în religia şi

legendele popoarelor, O revoluţie creştină la Oxford, Noi cercetări asupra celor mai vechi civilizaţii, Săpături arheologice în Ţara Sfântă, Mistica primăverii.

Bogăţia manuscriselor radiofonice întăreşte faţa necunoscută a lui Mircea Eliade. Dar ele reprezintă, credem, prea puţin faţă de intervenţiile sale la alte posturi de radio şi televiziune. De aceea, începeam aceste cuvinte cu gândul că Mircea Eliade este un fenomen al culturii româneşti contemporane, şi anume unul din marii ei intelectuali. Preluăm, chiar dintr-o conferinţă a scriitorului, această definiţie: „A fi intelectual înseamnă a fructifica viaţa, dăruindu-i o

*semnificaţie nouă, adânc omenească*In fapt, Mircea Eliade se definea astfel şi pe sine însuşi.*

Victor Crăciun

FALS JURNAL DE BORD, ALEXANDRIA

Cât de seducătoare e furtuna văzută la cinematograf! într-adevăr, dintr-un scaun comod, se pot vedea valuri pulverizate de proră, zvâcniri de apă fumegândă năpădind punţile, pasageri înspăimântaţi în cabine luxoase, marinari alergând cu acea siguranţă caracteristică actorilor de cinema. Vasul se pleacă pe o coastă, spectatorii îşi ţin răsuflarea. Un far – şi spectatorii zâmbesc. Chiar naufragiul, în film e pitoresc şi dulce. Vaporul se

scufundă brusc. Naufragiaţii se salvează în mari bărci albe. O furtună e întotdeauna un episod grandios, chiar şi şirul de momente dramatice casnice. Iar cei ce o înfruntă – eroi.

Furtuna pe care am îndurat-o treizeci de ceasuri pe Mediterana a întrerupt notele de bord, dar mi-a hărăzit descifrarea câtorva adevăruri. Datorită nu ştiu cărui amănunt intern nu sufăr de rău de mare. Am descoperit astfel acea suferinţă a oamenilor *cari nu au ce face*, cari nu pot face nimic, cari îşi poartă luciditatea din loc în loc, negăsindu-i nicio ocupaţie, nicio distracţie, nicio obsesie, niciun calmant. Cei care suferă de rău – sunt ocupaţi cu boala lor; îi dau proporţii, o

dilată prin sugestie, o adâncesc prin medicamente, o prelungesc prin speranţă. Ceilalţi – nu pot face nimic. În primul ceas furtuna e un spectacol superb. Dar furtuna, din nefericire, durează mult. Începi să te plictiseşti privind. De altfel trebuie să te retragi de pe punte din pricina valurilor. De cum intri în salon, în sufragerie, în cabine – începe chinul. Suferinţa celorlalţi e penibilă din toate punctele de vedere. Nu te poţi gândi, nu poţi visa, nu-ţi poţi aminti, nu poţi vorbi. Ceasurile trec anevoie. Fumezi şi bei cafele – dar şi lucrul acesta te plictiseşte. Vrei să dormi. Nenorocirea e că, pe furtună, nu poţi adormi decât dacă eşti ameţit. Priveşti cu jind cum

ceilalţi visează palizi şi descompuşi. Încerci ultimul mijloc: de-a ţine ochii închişi şi-o să ţi se pară că dormi. Nu poţi; cazi din pat.

Numai cei care dorm autentic nu cad din pat. Ceilalţi trebuie să-şi găsească la fiecare clipă un echilibru propriu.

Ceasuri de aşteptare, de aşteptare enervantă, sugrumată, abrutizantă. Nervii îşi cer tot mai poruncitor odihna. Duşul (dacă se mai poate...) e zadarnic. Te sileşti să aştepţi liniştit şi liniştea aceasta ajunge obsedantă ca o monotonie fără sfârşit. Viaţa interioară nu mai funcţionează. Cel puţin dacă ţi-ar fi teamă. Oh! Cu câtă pasiune îmi amintesc zilele de furtună pe Marea

Neagră, rătăcind într-o barcă, cu prieteni scumpi, fără nădejde, fără apă, fără pâine. Atunci, într-adevăr îmi era frică şi trebuia să lupt împotriva spaimei, trebuia să-mi regăsesc credinţa, speranţa; trebuia să mă rog… Era o viaţă nouă pe care o descopeream. Erau porniri sălbatece în sufletul meu – cari mă înmărmureau. Surprindeam gesturi de fiară (am furat seminţele de pepene ale vecinului) şi gesturi de avântată generozitate (am minţit spunând că nu mi-e sete…). Lumini stranii se ridicau din colţuri de suflet pe care le bănuiam definitiv întunecate. Memoria se juca ciudat, aducându-mi în faţă scene inutile, fără semnificaţie; fără legătură, repetându-

le până la obsesie, deplasându-le, inversându-le, transformându-le ca într-un coşmar. Câte cuvinte n-am învăţat în acele zile de furtună…

Cuvântul *existenţă* l-am înţeles atunci. Şi n-am înţeles cuvântul *moarte;* spunea atât de puţin… îl repetam, îi căutam noţiunea, inttfiţiile, sugestiile – şi simţeam totuşi că e *altceva,* care trebuie numit *altfel*. Atunci am înţeles şi m-am întristat că absolutul nu se gustă de două ori. Sunt morţi frumoase şi sunt morţi stupide; dar *sunt.* Nu poţi alege moartea, după cura nu poţi alege dragostea. Curie a murit: călcat de un automobil, iar Leon Bloy a iubit o prostituată…

Păstrez din acele nopţi de spaimă

şi calm rezerve nebănuite în conştiinţă. Din nefericire, pe un vapor, riscurile se atenuează până la anulare. Numai femeile sau cei la prima călătorie mai cred în naufragii. Nu spun că ele sunt imposibile. Dar după cum într-un tramvai nu mă gândesc la ciocnire, tot aşa într-un vapor nu mă pot gândi la naufragiu. De aceea furtuna e obositoare, deprimantă prin nesfârşita-i monotonie.

…Cerul Mediteranei şi digurile portului şi farul alb al Alexandrei… Sunt clipe în care trebuie să ţipi; orice amenajare a emoţiei, orice regulare a manifestării brutale – e dureroasă. **Am** ţipat, singur pe punte şi mulţumeam vântului că risipeşte glasul gâtlejului

sugrumat de porniri necunoscute. Când părăsesc un port – cânt. Cânt ce-mi vine în minte, un tangou sau tempo I din Simfonia a V-a. Vecinii pot spune ce vor. Şi niciodată n-am să iert acelui om de servici de pe vasul „Pierre Loti” care m-a adus la masă tocmai în timpul când părăseam, într-un amurg de mai, golful Nea polului. Seara întreagă am rămas pe punte căutând prilejul; dar emoţia nu s-a mai repetat. Păstrez şi acum materialul infam de senzaţii, dureri şi desfătări care trebuia să-şi prindă formă şi să mă părăsească…

Văzând ţărmul Egiptului, nicio melodie nu mi-a zvâcnit în sânge, ci numai o poftă însângerată de a urla şi de a strânge în braţe. De unde izvorau

atâta primitivism şi atâta copilărie într-un suflet pe care îl credeam cioplit? Mi-am amintit numeroase şi erudite explicaţii psihologice. Oh! Dar pe bord, dimineaţa, în faţa Alexandriei, cât de puţin cântăresc explicaţiile citite într-o sală de bibliotecă. Orientul se trădează de pe chei; englezii, înainte de a ajunge pe chei.

Sunt acele sute de arabi şi negri, hamali celebri din atâtea povestiri de călătorie, înalţi şi spătoşi, ca statuetele egiptene, cu vestminte lungi vărgate şi turbane roşii. În timp ce vasul se apropie – după două ceasuri de cercetare poliţenească şi sanitară – hamalii strigă, invită, asigură, leagă prietenie cu cei de pe bord, râd, se

tutuiesc, oferă servicii, le discută, le angajează. E o zarvă de bazar şi de piaţă. Toate acele siluete masculine gesticulează cuprinse de panică. Iar în clipa când seara atinge cheiul, hamali avizi de greutăţi năpădesc punţile, răstoarnă, apucă tot, încarcă, pătrund prin coridoare, urlă, fac semne şi dispar. Peste câteva minute îi zăreşti jos, pe chei, păzindu-ţi bagajele de o ceată întreagă de adolescenţi arabi, care se oferă să poarte şi ei ceva: o geantă, o cutie de pălării, un baston, un ziar, o portocală. Sunt irezistibili şi procedează direct, rapid, definitiv. Sunt o plagă, dar o suporţi pentru că e pitorească şi ieftină. Hamalul arab e obraznic numai când îi dai mult şi

întârzii la vorbă. Fără să mă înveţe cineva – descopăr mijlocul cel mai eficace: ofer foarte puţin, iar când îmi întinde moneda înapoi – cu acel cunoscut şi delicios gest al refuzului indignat – o iau şi o bag în buzunar. Arabul e de fapt generos; acceptă, la sfârşit, şi o zecime din ceea ce ceruse…

Oh! De-ar fi numai arabii… Dar Egiptul e o ţară civilizată şi serviciul sanitar obligatoriu. Ça să poţi rămâne în Egipt îţi trebuie un număr oarecare de bilete colorate: unul ca să ţi se poată da voie să cobori de pe vapor, altul ca să te poţi urca în tren, un al treilea ca să te prezinţi la serviciul sanitar din oraşul pe care îl vizitezi, un al patrulea ca să te prezinţi după cinci zile la

acelaşi servici spre a se convinge că nu suferi de holeră ş.a.m.d. Aceasta nu se petrece însă cu călătorii care sunt în *transit*. Ei trebuie să meargă mai întâi pe la poliţie, apoi la **câteva** servicii sanitare. Lucrurile ar fi simple dacă n-ar exista **acea** mulţime de dragomani, care te întovărăşesc la început **la** poliţie, apoi îţi plătesc taxa de vamă, îţi dau sfaturi, te prezintă doctorului, cer cafele pentru dumneata în cont propriu, cheamă birjar, îţi iau bilet de tren – şi la urmă se recomandă cu o sută de la cinci sute de lei în plus. De aceştia nu poţi scăpa decât în compartimentul vagonului, dându-le 30 de piaştri din o sută cât cer, lăsându-i să se tânguiască şi amenințându-i cu policeman-ul către

care te îndreaptă simulând o furie cumplită.

Experienţa dragomanului în Alexandria e indispensabilă şi obligatorie. Ea constă într-o liră sterling, trei ceasuri de enervare, dezgust de călătoria care abia începe, desperare şi dureri de cap. De acum Egiptul aşteaptă, cu deşertul său aproape, cu mormintele Regilor, cu minunile arabe. Dar în Alexandria nu mai pot rămâne. Trenul către Cairo – e singurul lucru pe care îl doresc pătimaş după o zi neobişnuit de violentă. Mă plâng vecinului meu de compartiment, un tânăr egiptean de rară frumuseţe. Zâmbetul lui are atâtea înţelesuri…

Alexandria? E un port cu diguri şi

un far alb.

Cairo, 29 noiembrie (Cuvântul", an IV [1928], decembrie 11, nr. 1308, p. 1—2).

FALS JURNAL DE BORD, CAIRO

...În drum spre Cairo, la Kafr-El-Zayat, am văzut cei dintâi arabi rugându-se. Pe malul canalului cu apă de Nil aşternuseră covoare sărăcăcioase. Asini şi cămile asistau, alături **de** palmieri neverosimili – aşa cum se pot vedea în albumele familiale. Soarele se pogora indiferent deasupra ţării unde fusese cândva împărat ceresc. În zare se distingeau corect şiruri de palmieri zvelte, cochet plecaţi deasupra apelor ce-i oglindeau. Decorul se transforma, contururile se

limpezeau. Zarea ajungea tot mai vastă, cerul tot mai ireal. O lumină filtrată se furişa printre satele arabe, printre buchetele de palmieri, pe drumurile umede bătute de indigeni cu ochi stinşi. De la fereastra vagonului – plin de egipteni eleganţi, cu fesuri curate şi robe de mătase – priveliştea părea vedenie. Ochii şi gândurile nu se dezlipiseră încă complet de tiparele europene. Tot ceea ce adolescenţa şi lecturile doriseră, jinduiseră – lua acum fiinţă **la** câţiva paşi de făptura mea. Am început **a** iubi vilele cu terasă în loc de acoperiş, cu plantaţii înflorite. Ghiceam în cuiburile acelea europene atâtea din dorurile care nu se vor împlini niciodată…

Amurgul a durat câteva clipe. Seară gălbuie învăluie decorul. În zare stăruie încă o dungă sângerie. Apoi, luminile se despart, se irosesc, se adună din nou, schimbate, noi, ca privite prin lentile colorate. Totul se petrece ciudat ca într-un miraj. Apele sunt de o albăstruire blândă, feminină. Fiecare asin s-ar spune că poartă un sfânt. Adolescenţii încep a avea o frumuseţe insistentă. Recunosc, înciudat şi iritat, că ochii descopăr tot mai multe farmece acelor forme pe cari le admiram, până dăunăzi numai plastic. „Cazurile” se cer – pentru sinceritatea mea lăuntrică – revizuite…

Micile turme de capre şi vestmintele lungi, vărgate ale arabilor

contrastează cu automobilele ce-şi aprind farurile pe şosea.

Plaqueta europeană dăruieşte un farmec mai mult ţării. Urma civilizaţiei nu dăunează decât monumentelor. Unde viaţa îşi desfăşoară formele – civilizaţia nu mă supără. Ochiul surprinde şi sufletul simpatizează oamenii şi obiceiurile locului.

Cea dintâi noapte în Cairo, purtat pe străzi cu pasul celui care aşteaptă totul de la întâmplare. Am pornit de-a dreptul prin cartierul central, pe Rue Kamel, prin Place de 1’ Opera, coborând către Nil. Vitrine europene sălbatec luminate electric – nu mă reţineau. Cafenele luxoase cu consumatori eleganţi, music-hall-uri,

teatre cu reclamă luminoasă, tramvaie cu cifre arabe… Coboram, coboram. Am ajuns în mahalale luminate de becuri oarbe, cu casele înghesuite spinare peste spinare. În vreun gang, în uşa magaziilor slujind drept vitrină – se iveau feţe curioase; nu de faţa mea albă, fără îndoială, nici de curajul meu de a mă abate noaptea prin cartierul arab – ci numai de interesul pe care l-aş avea pentru o asemenea vizită.

Când m-am rătăcit de-a binelea, cer ajutorul unui negustor de plăcintă. Arabii sunt gata să-şi lase treburile ca să servească un strein, cerându-şi plata cu o uluitoare sans-gene. N-am întrebat până acum niciun trecător arab asupra vreunei străzi – ca să nu fiu supus unui

întreg şir de indiscreţii şi de propuneri: unde stau, dacă am văzut Muzeul, bazarul, Piramidele, dacă am nevoie de ghid sau de cască colonială, dacă e primul voiaj în Egipt, dacă sunt italian, german, etc., dacă doresc „des femmes arabes”. Fiecare îşi oferă serviciile plătite în monedă măruntă. Dacă te opreşti în stradă – o duzină de vânzători te înconjoară: jurnale, ţigări, castane etc. Înainte de a te putea retrage, cineva îţi şterge pantofii. Dacă te urci în tramvai spre Guiza, un zdrenţăros îţi şterge locul pe bancă, îţi deschide fereastra, îţi spune *Good bey,* te salută pe toate limbile, repetă obsedant „Monsieur le français”.

Ca să găsesc un număr la o stradă

pe care umblu – iau **tră**sura. Altminteri n-aş izbuti decât după un ceas de harţă **cu** întreaga mahala. Guarzii sunt foarte bine crescuţi, dar maniera lor de a indica e atât de vagă… De altfel, însuşi faptul **că** te-ai adresat unui guard deşteaptă atenţia arabilor de pe stradă, care te înconjoară din nou.

…Am ajuns pe malul Nilului, în plină noapte, bătut de lumina lunei prea albă şi prea fixă. Cerul se depărta, ca un voal bătut în cuie de aur. Palmierii din grădina Muzeului se odihneau. Privindu-i, înţelegeam cum dorm vegetalele. Nilul sticlea argintiu. Deasupra oraşului plutea o aureolă luminoasă susţinută de praful cartierelor. Descifrai cele câteva

monumente pe care le cunoşteam. Gânduri şi simţăminte nedesluşite mă învăluiau. Fruntea îmi ardea încă de soarele prea puternic. Veneam dintr-o ţară cu brumă, cu ploi îngheţate, cu soarele întunecat pentru câteva luni. Căldura, seve, răscolirile – tulburaseră. Privind apele fluviului, simţeam cum cumplita oboseală mă stăpâneşte. M-am întors anevoie, cu o pungă *de* castane coapte pe care a trebuit s-o cumpăr de la cel ce-mi arătase drumul…

Dimineaţă orientală, cu zgomote de bazar, cu lumini proiectate neaşteptat printre mulţimea robelor.

Petrec câteva ceasuri liniştite în grădina *Ezbekiah,* parc dintr-o mie şi

una de nopţi, cu chioşcuri în lemn de palmieri, cu ghirlande de flori parfumate, cu terase şi peşteri artificiale. Ezbekieh! Ezbekieh… Ridic ochii din veranda unde scriu aceste pagini şi o văd, crescută straniu în mijlocul străzilor celor mai populate din Cairo. O străjuiesc palmieri cu trunchi golaş. Ficuşi enormi fac umbră copiilor care se joacă – şi aici – cu aceleaşi cercuri. Câţiva baobabi îmi povestesc viziuni viitoare, aşa cum cel dintâi lepros, cu mâinile mâncate, mi-a prevăzut, azi dimineaţă, ţările către care îmi îndrept paşii.

Gide a cântat când va grădinile. Îmi blestem memoria; nu ştiu dacă grădina din Cairo se află în ronde-ul din

Les nourritures terrestres. Ca să mă împac, scriu pentru mine o laudă grădinei Ezbekieh.

Aflu de la un student egiptean că floarea roşie care-mi place atât de mult, şi pe care am văzut**-o** acoperind **agăţătoare** zidurile vilelor, se numeşte Gieham Nomihe. Repet cuvântul şi floarea roşie îmi place şi mai mult.

…Vizită în Bazzar Musky, mângâind cu ochii tot ce nu puteam cumpăra. Mă indispun imitaţiile egiptene: brăţara – Cleopatra, pandatif Tutankamori, butoni scarabe, ac de cravată – mumie etc. Nu cumpăr nimic. Privesc trist perechea de englezi care lasă adresa hotelului pentru un enorm servici de cafea marocan. Gonesc

reflecţiile asupra inegalităţii oamenilor cu o cutie de ţigări scumpe, *Sultan Special,* pe care le fumez furios, renunţând la masă. Ţigările costă exact dejunul. M-am mulţumit cu două banane şi m-am întors în grădină.

Piramidele

Dacă cineva m-ar întreba cum sunt i-aş răspunde: „ca în fotografii! Niciodată n-am văzut o asemănare mai formidabilă”... Ajung pe o cămilă conştient de ridicolul vast pe care îl îmbrăţişam cu toată voia bună. Soarele bătea crunt şi ghidul inevitabil îmi explica sumar tot ce se ştie despre piramide, sfinx şi temple. Pronunţa cu o importanţă deosebită numele egiptene, puţin arabizate. Mă prefăceam uimit de

tot ce-mi spunea. Lovită cu bățul, cămila se pleacă răgând – şi scobor ca să vizitez templul subteran al Sfinxului. Ghidul îmi arată felurile de marmură şi nu ştiu de ce, pronunţa numele dinastiei a XVIII-a. Atunci îl întreb ce crede despre reforma religioasă a lui Amenhotep IV, unchiul lui Tutankhamon, şi despre ţara Punt, de care povesteşte naraţiunea expediţiei din timpul reginei Hatsopsitu. Şi mai pun şi alte asemenea întrebări, cu un aer modest şi feroce. Ghidul fu cuprins de panică. Încearcă să schimbe vorba, dar o întrebare de cronologie thebană îl ţintui pe loc. Se scuză, luându-mă şi numindu-mă (nu ştiu de ce) „Herr Direktor”. Cel puţin scăpasem de

explicaţiile lui bune pentru englezi.

Cu cămila ajung până în faţa deşertului. Privirile se aştern rănite pe nisipul gălbui. Petrec câteva ceasuri vizitând săpăturile. Un arab îmi ghiceşte în palmă: că vin de departe, că plec departe, că norocul mi se va schimba în opt zile, că cineva se gândeşte la mine (de ce m-am bucurat? …) etc.

La Sfinx nu m-am uitat.

Am ascultat tăcerea pe o piatră în umbra marei piramide. Credeam până acum că expresia e o simplă licenţă poetică. Apropierea deşertului mi-a descoperit o tăcere pe care simţurile nu o mai gustaseră până acum.

Reîntoarcerea către seară, prin

Mena, sat alb cu palmieri îmbrăţişaţi, deasupra curţilor pământii. Revărsări întârziate erau risipite prin canale, pretutindeni. Însămânţarea nu se sfârşise.

Vilele nobile, pe malul celălalt al Nilului, cu terase umbrite de flori, cu cactuşi de-a lungul zidurilor, cu slujitori nubieni. În autobuz zăresc cele dintâi femei frumoase, cu voal îndoliat sub ochi. Au pleoapele puternic fardate şi privirile – ca întotdeauna în Orient – şerpuitoare. Merg foarte puţin pe stradă în timpul zilei. În tramvaie au compartiment special, de unde zvârlă ocheade militarilor chipeşi sau glumesc zgomotos cu taxatorul. Singura arabă pe care am văzut-o fără voal lăsa să i se

vadă şi genunchii…

A trecut seara cu farmecul luminilor văzute prin sticlă. Noaptea, Cairo începe o viaţă nouă. Dintr-un gang vecin îmi ajung zvonurile unui duct de stranie melancolie. S-ar spune, o rugăciune, o mărturie de dragoste sau cântecul unui drumeţ singuratec.

Cineva vorbind despre deşertul din Tripolitania, mi-a spus: noaptea, în deşert, viaţa e primejduită la fiecare pas; de aceea nu se avântă într-însul decât îndrăgostiţii sau nebunii.

Dar cel ce merge singuratec – ce e?

Privesc cu oarecare nostalgie patul cu voal, veranda, masa de lucru. Începusem a mă obişnui cu colţul

acesta tăcut, cu fereştile în grădina Ezbekieh. Mâine trenul mă va duce la Portăaid şi de acolo…

Cairo, 30 noiembrie

(„Cuvântul”, an IV [1928], decembrie 16, nr. 1313, p. 1—2).

FALS JURNAL DE BORD, PORT-SAID

…De la Tel-al-Kabir începe deşertul. Roşcat, sinuos, iluzoriu, cu dune line, pe alocuri sfâşiat de iarbă crescută la umbra palmierilor. Un canal adus din Nil udă fâşii de pământ cultivat cu sânge. Drumul de fier se află chiar la marginea plantaţiilor; de o parte vegetaţie promovată de îndârjirea omului, de cealaltă parte – nisipurile. Cuiburi de viaţă se ghicesc în vilele

împrejmuite cu cactuşi mari, decorate cu falduri de plante agăţătoare, cu alei printre rondurile înflorite, cu terase arabe. La câţiva paşi – pustiul, revărsând acea seducţie stranie, amestec tulburător de voluptate şi chemarea morţii, îndemn la existenţă crudă şi vastă, alături de o copleşitoare ispită către risipire şi contemplaţie.

Privind pe fereastra vagonului, ochii mi se odihneau furaţi. În zare, şirul de cămile reconstituia scene de mult închipuite. Caravana era de acum reală.

Pasul fermecător al cămilelor… De ce îmi aminteam deşerturile pe care le visasem cetind acea trivială descriere din cărţile de clasa a III-a primară?

Ceas după ceas, acelaşi decor dezolant. În jurul gărilor se ridicaseră bărăci, magazii şi câteva clădiri europene; se încercau plantaţii mai largi. Arabi tot mai zdrenţăroşi, câte un bivol slab, aceleaşi turme de capre roase de praf şi mărăcini – şi căldura care pătrundea tot mai simţitor în vagoanele albe.

La Port-Said, din gară am căzut victima unui dragoman irezistibil şi politicos. Cu toate violentele mele împotriviri, m-a suit în automobil, mi-a făcut toate serviciile, m-a împins într-o barcă şi mi-a depus bagajele în cabina transoceanului care mă va purta două săptămâni. M-a întovărăşit la cumpărături, purtând pachetele. De

câte ori încercam să-l concediez, protesta.

Din magazine mari mi-am întocmit noul meu costum alb şi casca colonială – fără de care nu aş fi izbutit să traversez Marea Roşie. Şi în faţa ultimei drogherii, unde intrasem, a început cearta cu dragomanul, continuată pe toate străzile principale, vreme de două ceasuri şi sfârşită pitoresc la poliţia portului, unde am fost ascultaţi amândoi şi unde am depus declaraţia cu semnătură…

Mă amuza cumplit să umblu prin centrul oraşului cu dragomanul urlând după mine, afirmând trecătorilor în toate limbile ce le ştia că l-am angajat din gară şi l-am purtat patru ceasuri,

iar acum îl gonesc şi îl insult... La fereşti se iveau capete curioase intrigate de zarvă.

Negustorii mari îmi luau parte, negustorii mici trecuseră de partea arabului. Descoperisem deodată în mine impresionante cantităţi de rezistenţă, cerbicie şi jemenfisisme. Descoperisem că puteam privi senin colţurile centrale din Port Said, cu tot convoiul de indigeni care mă însoţeau zgomotoşi şi amuzaţi. Chiar drumul la poliţie l-am făcut cu mult calm, oprindu-mă să admir o grădină stil englez şi intrând în mai multe librării ca să caut o carte de Kipling. Toate acestea înfuriau şi dezasperau pe dragoman. În faţa librăriei blestema,

fuma şi scuipa. La poliţie n-am vrut să răspund decât şefului, ocupat cu interogarea unui hamal arab înjunghiat de un tovarăş. Am asistat la interogatoriu, pe un scaun, cu cea mai glacială faţă pe care mi-am putut-o compune vreodată. Când mi s-a cerut să mă legitimez, am depus un dosar întreg de acte – şi aceasta a impresionat personalul oficial. Dragomanul încerca să câştige simpatia şefului, lăudând stofa şi croiala unui costum de haine ce-i fusese adus de la călcat. Judecata a hotărât să plătesc douăzeci de piaştri pentru barcă şi osteneală în loc de o sută, cât ceruse arabul. Am plătit şi am vrut să plec. De abia de-acum a început, însă,

greutatea. Poliţaiul a trebuit să scrie toată întâmplarea într-un dosar şi aceasta cerea timp, amănunte, confruntări. Un alt caz, urgent, aştepta la uşă. Noi am fost amânaţi… Când am ieşit de la poliţie, mai îmi rămâneau două ceasuri de vagabondaj prin Port-Said. Trecuse miezul zilei şi căldura începea să apară. Oraşul lăsa acea deprimantă impresie de port pustiu, simplu punct administrativ, fără nicio viaţă comercială, industrială, distractivă; vapoarele aşteaptă triste; s-ar spune că stau în carantină. Portul însuşi e mort. Nu se aud decât chiotele monotone ale hamalilor arabi încărcând cărbuni pe transoceanice. Mediterana se întinde albastră şi calmă. Canalul de

Suez, de o stranie regularitate, îşi păstrează apele limpezi şi calde…

M-am îndreptat spre cartierul arab. Neaşteptată mizerie, hoarde de copii slabi, cerşetori bolnavi, câteva mumii şi schelete vorbitoare care imploră miluiala… N-am avut curajul să înaintez. M-am întors urmărit de câţiva adolescenţi insistenţi, cari, sub pretextul că vor să ne vândă ţigări, îmi ofereau cu jumătate glas cărţi de joc obscene, cuprinzând cincizeci şi două de cărţi cu cincizeci şi două de figuri…

Vânzătorii de mărunţişuri sunt o plagă. Nu poţi face un pas fără să te înconjoare, să-şi ofere serviciile, conducându-te la poştă sau la cafenea, la bazar sau în cartierul prostituatelor,

la barul englez sau la ceainăria japoneză... Se tânguiesc, te urmează pretutindeni, te aşteaptă la uşă, revin cu dureroasă insistenţă, te fură, te uluiesc, te încurcă şi te descurcă cerându-ţi bacşişul...

Mă opresc la o cafenea pustie. Un negru îmi lustruieşte pantofii şi mă şterge de praf pentru câţiva penny. Înghit în silă cafeaua şi biscuiţii serviţi cu o îngrijită grabă de către însuşi patronul, grec obez şi descompus. Pe drum trec englezoaica şi franţuzoaice cu mânuşi albe. Grupuri de pasageri de pe vasele care aşteaptă să părăsească portul colindă bine dispuşi bazarul, încărcaţi de pachete. Sunt şi funcţionari plictisiţi care vin de la

Djibact şi Port-Soudam, sunt şi ofiţeri francezi care pornesc spre colonii. Un grup se aşază la o masă vecină. Aflu din conversaţia lor precipitată că guvernul portughez oferă oricărui tânăr destoinic şi recomandat de un înalt funcţionar – posibilitatea de a face avere în cinci ani, angajându-se în vastele plantaţii de bumbac şi cauciuc din Africa ecuatorială. O singură condiţie: să fie singur, necăsătorit.

Companiile nu vor avea astfel dificultăţi cu familia în caz de deces. Ascult povestea atâtor vieţi îngropate cinci ani în sălbăticia Africii, ieşind apoi la lumină, cu câteva milioane şi experienţe nebănuite celor care îşi petrec mediocra lor existenţă în oraşe

europene, fără nicio putinţă de evadare… Şi ascult povestea atâtor morţi crunte şi agonii fatale din pricina frigurilor, a febrei tropicale…

Grupul de englezi a dispărut. Un signal de vapor îmi aminteşte plecarea. Mai am douăzeci de minute. Cu aceeaşi nerăbdare a întâii plecări îndemn taxiul spre port.

Plecarea, plecarea. Tărâmurile de vis le voi cunoaşte. Văzduhul dorit şi tânjit îl voi sorbi. Decorurile de reverie, fum de ţigară şi coşmar – le voi vedea.

Pe bord, privesc încă odată Mediterana. Apoi, zgomot de fierărie îmi atrage privirile în cealaltă parte. Plecăm. Vaporul „Hakone Maru” ridică ancora pentru Yokhohama.

(„Cuvântul”, an V [1929], ianuarie 11, nr. 1337, p. 1—2).

FALS JURNAL DE BORD, CANALUL DE SUEZ

Îmi plac contrastele. Şi mă bucur când existenţa mea are multă şi urgentă nevoie de contraste. Acum câteva nopţi dormeam într-un elegant hotel din Cairo. De-acum dorm şi mănânc în clasa a III-a a vaporului japonez „Hakone Maru”. Ştiu: e agreabil şi fermecător să călătoreşti în celelalte două clase. Am văzut şi eu saloanele decorate japonez şi sufrageria cu plante exotice şi cabinele cu perdele de mătase. Am colindat întreg vaporul şi am văzut bancheri bicisnici răsturnaţi în chaiselongue,

funcţionari ai Marii Britanii păstrându-şi îngheţata rigiditate chiar şi în privirea cerului, profesori japonezi cu obraz smochinit şi ochelari groşi, misses cu rochii scurte şi exclamaţii semivocalice, englezi incerţi şi plictisiţi amuzându-se să înveţe o pisică să meargă pe bară, americani cu portmonee enigmatice, germani cu soţii crunte. Am auzit radio, am intrat în barul clasei I, am privit perechi dansând pe terasa de sus.

Dar toate aceestea le cunoşteam. Descrierile de călătorie sunt publicate numai de acei care călătoresc în primele clase. Zâmbeam amintindu-mi că Roland Dorgeles nu cunoştea nici pasagerii clasei a doua.

Călătorii primelor clase sunt întotdeauna aceiaşi. Numai cei din ultima clasă se schimbă. Viaţa de bord a clasei întâia e viaţa unui hotel de lux. Cu deosebire că fereastra camerei, în loc să se deschidă într-o grădină, se deschide deasupra mării.

O călătorie în clasa I e reconfortantă sau iritantă; după cum o împlineşte: izolat pe un chaise-longue, sau luând parte la toate jocurile flirturile, dancingurile şi seratele tovarăşilor. O călătorie în clasa a III-a e instructivă, dacă te oboseşti să observi şi amuzanţa. Pasagerii sunt diverşi şi comunicativi Afli crâmpeie din existente cu adevărat inedite. Un aristocrat, un burghez, un parvenit – par aceiaşi peste

tot, se silesc să-şi poarte masca prea cunoscută, iar în decursul unei călătorii, rareori pătrunzi dincolo de mască. În clasa a III-a a marilor vapoare se întâlnesc oameni ciudaţi şi simpli, naufragiaţi ai vieţii sau luptând sângeros s-o supună, aventurieri şi negustori, studenţi şi actori…

Cea dintâi masă cu noii mei tovarăşi – un siamez din Bangkok, un hindus din Bombay, un australian fără reşedinţă şi şase studenţi japonezi veniţi de la studiile europene. Aveam iarăşi senzaţia că joc o scenă de teatru, că vieţuiesc un coşmar. Ne servea un japonez mărunt, cu buze răsfrânte, care îşi târşâia pantofii, parcă ar fi avut greutăţi legate. Într-o jumătate de ceas,

cât a ţinut masa, mi-au trecut prin faţă vreo douăsprezece feluri de bucate autentic japoneze. Unele se mâncau combinate, şi atunci priveam pe japonezi şi încercam şi eu. Astfel, din prima seară am învăţat că pâinea se păstrează totdeauna pe o farfurie specială şi nu se consumă decât unsă cu unt; că înainte de masă trebuie să mănânci nişte murături cu zahăr sau nişte măsline verzi cu ceai. După ce apetitivele sunt luate încep felurile de mâncare: supe cu piper, un soi de chiftele enorme cu câte un ou răscopt înăuntru şi cu sos, peşte cu varză acră, friptură cu cartofi fierţi, orez cu scoici şi cu unt, ceai şi îngheţată. O serie de mâncări nu le-am putut descifra încă.

Astfel, la ceaiul de după amiază, ni se serveşte un soi de fidea fiartă cu un sos enigmatic, în care am găsit şi fire de ceapă, dar şi nişte fructe necunoscute. De asemenea, încă n-am izbutit să ştiu cu ce e preparată omleta servită dimineaţa şi care îşi păstrează din însuşirile unei omlete numai culoarea…

Japonezii mănâncă şi beau ceai fără zahăr între felurile de bucate. Hindusul nu mănâncă decât orez, măsline, ouă şi varză. Siamezul nu mănâncă porc. Australianul mănâncă tot, înjură (cred) că e interzis whyskiul şi fumează ţigară după ţigară.

Seara şi dimineaţa, hindusul citeşte dintr-o carte rugăciuni sanscrite, umblând prin sala de

mâncare şi cântând o melodie simplă, monotonă, enervantă. Nu se spală decât când e soarele sus. În zori, se roagă din pat făcând gesturile cuvenite – spre marea uimire a unui japonez, care a studiat patru ani ştiinţele politice la New York, şi care mărturiseşte că el a înlocuit pe Dumnezeu prin higienă.

…Vaporul alunecă încet pe Canal. Soarele ne sileşte să rămânem în cămăşi albe, să punem ochelari fumurii, să aducem chaise-longurile pe punte. Deşertul se vede bine, apropiat la câteva zeci de metri, cu grupurile de arabi ce lucrează încărcând nisipul în vagonete. Pe partea Egiptului se întâlnesc şi plantaţii răzleţe şi case şi

barăci sau corturi. Pe partea asiatică ochiul nu întâlneşte decât aceleaşi dune roşietice, aceleaşi şiruri de cămile şi aceiaşi salahori arabi.

Se întunecă brusc. Cerul se luminează ciudat, cu acea spuzeală de stele care lucesc mai lin şi mai intens. Vaporul a încărcat pe partea stângă a punţii două bărci cu arabi care merg la Suez. Liniştea ne e alungată iarăşi de propuneri: mărgele, rahat, cărţi de joc obscene, ţigări. Târziu arabii se culcă în bărci, cu ochii spre stele. Câte unul cântă; aceeaşi melodie blândă şi tristă, murmurată discret, pe care am auzit-o la Cairo. Din colţul meu, ascult privind nuanţa seducătoare pe care o capătă pustiul luminat de stele.

Canalul e străpuns de faruri. Vaporul îşi încetinează mersul, abătându-se spre stânga. Ne încrucişăm cu un alt transoceanic, „California”, care face ocolul globului pentru un grup de americani plictisiţi. Pe bord se aflau câteva sute de familii ce se întorceau din colonii. De ce strigă cu atâta bucurie şi prietenie toată mulţimea aceea înconjurată de mari globuri electrice colorate, diferit şi pitoresc? Grupurile noastre răspundeau cu aceeaşi căldură, ridicând braţele fluturând batistele, improvizând, coruri şi urale. Entuziasmul a durat câteva minute. Apoi vapoarele, cu acelaşi mers lent şi prudent, s-au despărţit. „California” pentru ţărmuri civilizate –

noi pentru pustietăţile Mării Roşii şi ale Oceanului Indian.

Priveam întunericul, maţ puternic şi max copleşitor după trecerea feeriei de lumini a transoceanului. Când mi-am întors capul, am întâlnit ochii unui seminarist tânăr de la clasa a II-a, despre care aflasem că e italian şi că merge la Colombo. Ne-am legat prieteni, înconjurând puntea şi comumcându-ne impresii, gânduri, îndoieli. Seminaristul vorbea perfect franţuzeşte, latineşte şi englezeşte; fusese la colegiul din Jersey, la Universitatea din Paris. Împreună cu un tovarăş şi doi preoţi, porneau acum în India, în misiune definitivă. Vor rămâne pentru totdeauna în ţări a căror limbi

trebuie învăţate, ale căror învăţături trebuie cunoscute şi combătute. Mărturisea că misionarii trebuie să plece de tineri în ţările unde vor predica cuvântul Evangheliei, pentru ca viaţa e scurtă, iar misiunea grea.

Era slăbuţ, cu faţa palidă, cu mâini albe. Se născuse şi copilărise în golful Neapolelui, aproape de Amalfi. Vorbea hotărât, cu o blândeţe prea livrescă şi cu expresii, prea predicatorii.

De pe terasa clasei a doua au ajuns atunci sunetele a doua patefoane, acompaniate de mulţimea vocilor celor care se pregăteau să danseze.

— Riiio-Rita, Rio-Rita, Rita…

Am privit amândoi în sus, amuzaţi. Seminaristul îmi vorbea despre păcatul

trufiei inteligenţei mai primejdios decât celălalt mare păcat, al senzualităţii. De ce nu-l mai puteam asculta, tulburat de melodia prelungită dureros şi precipitată în refren a patefonului?

L-am întrebat când va revedea Italia, Neapoli, Amalfi. Zâmbea.

— Dumnezeu o ştie, domnule, poate niciodată…

(„Cuvântul”, an V [1929], ianuarie 15, nr. 1341, p. 1—2).

FALS JURNAL DE BORD, PE MAREA ROŞIE CU JAPONEZE

Munţii Arabiei se disting clar pe cerul fără nouri. Ţărmul Africii se depărtează, se abureşte, apoi se pierde. Marea ajunge la o albăstrime artificială, aşa cum numai în grota din insula Capri

am mai văzut. De ce îi va fi spunând „Marea Roşie”? – mă întreb şi eu, ca orice călător care o traversează întâia oară, cu toate că răspunsul se află în orice manual de geografie.

Plutim cu aceeaşi sigură repeziciune de transoceanic. Pasagerii sunt de acum prieteni. S-au alcătuit grupuri, vecine la masă, vecine la jocuri, vecine la bar. Eu m-am împrietenit cu japonezii, ciudaţi şi diverşi, politicoşi şi incerţiş Cel dintâi, Masao Murakami, se întoarce din Paris cu un proiect de „filosofie a lenii”. Are ochii zâmbitori şi umflaţi, citeşte pe Moore, a studiat „poeţii diabolici” francezi, e cucerit de Villon, scrie articole în ziarele japoneze despre arta

şi teatrul european şi propovăduieşte nihilismul. După cât se pare, talentul şi curajul lui nu plac guvernului japonez. Masao îmi mărturiseşte, cu acelaşi zâmbet larg, că la debarcare poate va fi închis.

E vagabond. Are 25 de ani şi a cutreierat aproape tot pământul. Nu crede nici în Dumnezeu, nici în ştiinţă („o religie nouă”), nici în dragoste. Fiind bărbat, e atras către toate femeile. De ce să distingă? Nu e oare sexul lui însuşi destinat? Dacă s-ar fi născut femeie, i-ar fi plăcut toţi bărbaţii, fără alegere.

Nu crede decât în *el.* Izbuteşte, astfel, să înceapă zilnic o nouă dispută cu celălalt japonez, Gentaro Fujimoto,

care se întoarce din New York şi care crede în *societate.*

Acesta are obiceiuri americane, vorbeşte englezeşte cu **o** dicţiune disciplinată, ia note într-un carnet de fişe, se miră că indianul nu oboseşte rugându-se şi cetind *Upanişadele,* lucrează mult, traduce şi se bucură că trăieşte. Pentru el există numai *statul*. Restul sunt lucruri interesante sau amuzante, dar fără importanţă. Totul pentru Stat; religia e bună pentru că e higienică. Dumnezeu e folositor pentru că se găsesc oameni cari să creadă în el, ştiinţa e indispensabilă pentru că descoperă tunuri perfecţionate şi drumuri de fier, filosofia e iarăşi un lucru bun pentru că poţi ajunge

profesor universitar şi poţi propovădui tinerilor teoriile sociologice şi politice. Au un adevărat cult pentru doctrinele politice şi pentru sociologie, care a dovedit irefutabil că religia e o serie de tabu-uri higienice. Singurul Dumnezeu e umanitatea. Dar pentru el umanitate înseamnă Stat. De aceea combate cu argumente vaste pe Masao, care joacă şah pe punte şi fumează dintr-o lulea bretonă. Masao nu răspunde, filosofia lui fiind o filosofie a lenei, se cuvine să nu facă niciun efort nici pentru a o expune pe larg (cartea lui va fi foarte scurtă...) nici pentru a o apăra.

Discuţiile sunt ascultate cu respect de către ceilalţi japonezi din clasa a III-a: Paro Yamaguchi, laureat de la Oxford

în literatură engleză, Nahamura, pictor şi negustor de lulele, Masaham Mi, tâmplar de lux. Ei râd toţi odată, cu acelaşi râs metalic al japonezilor. Râd când Masao înfundă pe Gentaro, râd când medicul vasului le spune „bună dimineaţa” pe arăbeşte, râd când vreunul din ei prinde căţelul şi-l suie pe masa de şah, spre spaima englezoaicei de la clasa a I-a, care a îndrăgit pe căţel şi pe Paro.

Se râde mult în clasa a III-a. Celălalt prieten al meu, siamezul Harum Adam, din Bangkok, are un obicei special. El nu-şi îngăduie să râdă la masă. Când găseşte o vorbă comică sau un gest plin de humor îşi înăbuşe râsul cu batiste şi înseamnă câteva

cuvinte pe un almanah cu care se plimbă. După masă, în cabină, Harun Adam reciteşte note şi râde, învârtindu-şi capul. Când se potoleşte, iese pe punte, evitând, jenat, să privească pe ceilalţi.

Toate acestea intrigă pe australian, care se dovedeşte a fi cel mai ursuz şi mai închis dintre tovarăşii mei. Australianul se distrează necăjind pe Hirji Bhiniji Chewde, negustor în Bombay. A găsit în ultimele zile un mijloc irezistibil: se coboară cu câteva minute mai devreme în sufragerie şi se culcă pe masă. Când apare indianul şi-l întreabă ce are, răspunde că el e, „India care doarme”. Indianul râde blând şi mărturiseşte că e preferabil să

dormi în Dumnezeu decât să fii treaz în păcat. Brahma se revelează în vis... Adevărul e, totuşi, că hindusul doarme enorm, resemnat, pe jumătate gol – în timp ce bantaro nu-şi îngăduie decât câteva ceasuri de somn, preferând să facă sport în ceasurile când nu lucrează.

...Nu se mai zăresc munţii Arabiei pietroase. Vânt cald se abate asupra covertei. Marea e neliniştită. Ferestrele se închid în cabine. Întâlnim vase care vin de pe coastele Africii.

Am trecut Port Soudan, fără să ne oprim. Japonezii, seara se strâng şi beau ceaiul la masa de joc. Jocuri ciudate: domino cu figuri, o serie de piese mici colorate, altele cu romburi şi

stilete.

Vorbesc mult şi precipitat, sorb ceaiul zgomotos şi oftează. În aceste ceasuri, vor să rămână singuri. Siamezul fumează pe punte, hindusul doarme în cabină, australianul e la bar, iar eu mă plimb cu seminaristul plecat în misiune. Nopţile Mării Roşii… Noapte după noapte îi surprind farmecul nedesluşit, discret, intraductibil. Măreţie sobră alături de o intimitate de boudoir.

Când mă întorc, târziu, în cabină – decorul e schimbat. Întâlnesc pe coridoare sumedenie de japonezi tineri, aproape adolescenţi, pe care în timpul zilei nu-i bănuisem, sau poate, nu-i recunoscusem. Aleargă în kimonourile

lor vărgate sau colorate, în sandale, cu părul parfumat, cu obrajii unşi. O atmosferă curioasă transformă atunci încăperile noastre. Toată mulţimea aceea de tineri sunt personalul de serviciu: băieţi de la bucătărie, ucenicii de la spălătorie, salahorii, cei meniţi să spele puntea şi scările, cei care lucrează ziua în sălile maşinilor, cu le» gâturi reci pe frunte, sau cară cărbuni, cu masca pe faţă…

Noaptea sunt liberi. Atunci, din toate colţurile, aleargă **la** baie. Iar pe vas, băile şi bazinele sunt cu prisosinţă.

După ce se curăţă şi-şi spală vestmântul sumar în apa de mare, fac o baie nouă, caldă, urmată de pomezi şi parfumuri. Atunci îmbracă kimonoul

curat, îşi aprind ţigările şi ies pe punte. Nu-i vede nimeni, liberi, respiră briza nopţii întinşi pe scaunele pasagerilor. Voluptatea durează câteva minute. Când sfârşesc ţigara, dispar, cu kimonourile largi filfâind parfumat.

Pe vasul „Hekone Maru”, 5 decembrie.

***(„Cuvântul”, an V (1929), ianuarie 16*, nr. *1342*, p. *1*—2).**

FALS JURNAL DE BORD, PE OCEANUL INDIAN

Am trecut prin faţa portului Aden, noaptea. Farul îşi rotea globul pe mare, pe pământul Arabiei, pe Ocean. Am întârziat mult pe coverte, aşteptând vântul Oceanului. Noaptea se limpezea, zările îşi risipeau aburii. Întins pe

chaise-longue, căutam un punct de sprijin gândurilor. Nu puteam gândi şi o ciudată emoţie mă împiedica să dorm. Mă desfătam crud să descoper reminescenţe literare în izolarea mea pe punte, în prima noapte pe Ocean…

Întâlneam acelaşi spasm al existenţei vaste, acel vârtej care adună conştiinţa în vârf de ac, iar în clipa următoare o risipeşte.

Dimineţele erau mai răcoroase amiezile mai calde. Viaţa pe bord se petrecea în acelaşi ritm al oamenilor resemnaţi să se amuze. Cei de la clasa I începeau să se plictisească jucând criquet. Milionarii obosiseră să privească cerul Oceanului. Erau zile de panică pentru japonezi care se temeau

să nu-şi piardă clientela. S-a deschis atunci sezonul băilor. Din toate clasele se adunau în după amiezi calde, perechi şi grupuri în jurul aceluiaşi bazin uriaş, căruia balconul vaporului îi crea valuri impresionante. Grupul de olandeze împreună cu cele trei familii germane de la clasa a II-a, au cerut băi de soare. Şi s**-a** improvizat o plajă pe covertă.

Olandezele merg la Colombo, pentru sezonul de iarnă. Plajele Europei n-au izbutit să le întunece carnaţia de cataif a trupurilor copios crescute. Umerii şi obrajii le sunt roz, ca cireşele prost altoite. Poartă plasă de argint pe păr şi au luat obiceiul să urce scările în costum de baie,

scandalizând pe misionarii italieni şi un colonel în retragere, actual secretar al unei Societăţi de propagandă vegetariană.

Unul din membrii familiei germane colecţionează programe, invitaţii oficiale, anunţuri, liste de subscripţie etc. Îmi vorbeşte cu admiraţie despre colecţia vărului lui, fost funcţionar în Camerun. Tot acest văr a luat parte la câteva expediţii în interior, de unde a adus cea mai mare lăcustă care s-a putut vedea până acum…

Un alt german se antrenează alergând pe punte şi sărind obstacole: frânghii, macarale, scaune, copii adormiţi, japonezi la taifas, etc. De câte ori face o cursă interesantă primeşte

aplauzele feţei consulului portughez la Shangai, care se plictiseşte de moarte alături de părintele său şi de un căţel blond somnoros. Prietena consularei e acea olandeză cu picioare lungi, despre care se spune că a ocolit pământul de două ori, ca să întâlnească pe un bancher tânăr, care îi ceruse mâna la balul „Degetarului albastru”, din Ohio…

Dar şi băile au început să plictisească pe pasagerii clasei I. Bazinul a rămas, în puţin timp, posesiunea olandezelor şi a studenţilor japonezi, care poartă cel mai sumar costum de baie pe care mi l-am putut închipui cândva. Costumul întreg nu atinge opt centimetri pătraţi şi e tradiţional.

Japonezii fac baie într-un mod ciudat. Intră toţi în bazin ţinându-se de mână şi rămân până ce li se face frig. Când cel dintâi se desface din lanţ şi iese – râd...

În cea mai frumoasă noapte am avut teatru, pe puntea cea mare. Scena se afla deasupra magaziilor, cortina era pictată gen japonez, decorurile şi costumele originale, iar actori – personalul de serviciu. Noi, cei de la clasa a III-a, împreună cu toţi intelectualii de la celelalte clase, ne-am adunat din vreme şi am improvizat „galeria”. Cu câteva minute înainte de începere, au venit şi pasagerii clasei I în haine negre şi cu pardesiuri. Profesorul japonez de antropologie a

explicat subiectele comediilor ce vor fi jucate. Fiicele lui au venit îmbrăcate în costum nipon, şi pentru că erau frumoase, profesorul a fost răsplătit cu aplauze.

…Cum să povestesc comediile, pe care le descifram traduse de talentul bărbierului, actor principal? Cum să amintesc acea atmosferă de vis – când instrumente necunoscute au început a se auzi dinapoia scenei, şi kimonouri dureros de bogate s-au adunat în lumina farurilor şi măşti groteşti sau graţioase au râs cu acel râs aspru sau inocent, revărsând deasupră-ne farmecul şi tăcerea revelaţiilor Aria monotonă, compusă de chemarea metalică a unor ciocănaşe lovind un soi

de clopot, şi de acompaniamentul surd al unei tobe complicate – mă urmăreşte încă, repetată de studenţi la masă, de ceilalţi japonezi pe scări şi coridoare.

Spectacolul a început printr-o pitorească „prezentare a personagiilor” şi a sfârşit cu un dans general, costumat, simbolizând munca pescarilor de baltă. Mişcările erau sumare, primitive, explodând cu elanuri de păpuşă, fără continuitate. Muzica era mai sălbatică şi mai metalică. La răstimpuri, instrumentele se opreau brusc şi atunci actorii strigau toţi, prelung, tânguitor un strigăt de încurajare la muncă:

„O-i-ta-haa… O-i-ta-haa!” Decorul reprezenta o baltă, cu trestia suplă şi

zările departe.

…A doua zi, studenţii japonezi au pregătit o sărbătoare specifică, cu bere, whysky şi jazz. Au venit în kimonouri şi au cântat toţi cântecul pescarilor. Nu se opreau decât ca să asculte discursurile cari, fără îndoială, erau patriotice şi tinere…

Închei aceste note în ultima zi de plutire pe Oceanul Indian. Peste câteva ceasuri debarc la Colombo. Prietenii mei japonezi mai au încă douăzeci de zile de drum. Despărţirea, aproape mă întristează… învăţasem să iubesc paradoxul lui Masao, iar zilnica tovărăşie cu Paro îmi apropie mult sufletul japonez. Aseară a trebuit să beau whisky împreună cu ei. Peste tot,

aseară a fost sărbătorită despărţirea. La bar, jazzul a luat proporţii nebuneşti. Olandezele nu ştiau că whiskyul e alcool Misionarii s-au refugiat pe coverta din faţă, pustie. Nu a putut dormi nimeni înainte de miezul nopţii. Se făceau vizite din salon în salon, de la clasă la clasă. Coridoarele erau pline de sticle cu bere. Am sfârşit prin a făgădui solemn japonezilor că voi veni la Tokio. Ei mi-au făgăduit nopţi de-a lungul locurilor din interior, escapade prin cartiere, sărbători şi nunţi... Câte nu se făgăduiesc la despărţire... Mâine, alţi albi vor dormi în paturile celor care pleacă, alte prietenii se vor lega, alţi ochi **se** vor pătrunde. Şi cu toate acestea, ştiu că îi voi întâlni pe **toţi la**

Tokio şi Masao îmi va dărui cărţile lui nihiliste şi Gen**taro** îmi va prezenta logodnica lui, care îl aştepta de cinci ani **şi** Nehamma îmi va picta cea mai japoneză lulea...

Înţeleg că viaţa se adună şi se risipeşte, de ce să păstrăm **toate** amintirile!

12 decembrie, Oceanul Indian („Cuvântul", an V L1929], ianuarie 18, nr. 1344, p. 1—2).

REPORTAGII

CU RIKŞA ÎN COLOMBO

Dimineaţa, m-au deşteptat corbii. Noaptea mă deşteptau ţânţari invizibili, şi zgomotul surd al ventilatorului electric, şi lumina palidă ce se strecura pe deasupra pereţilor, din coridor şi din

încăperile vecine. Pereţii sunt de şindrilă şi nu ating tavanul. Podelele sunt de trestie, acoperite cu covoare vişinii. Ferestrele ocupă un perete întreg, ca la orice casă indiană. Din patul meu, dacă sting lampa, văd zarea oceanului…

Corbii au fost cea dintâi verificare a celor ce ştiam despre India. Se întâlnesc pretutindeni, neastâmpăraţi, neobosiţi, volubili şi bănuitori. Deşi nu credeam legendele, am avut prudenţa să ascund toate mărunţişurile strălucitoare.

Coborând, m-aîmpresurat mulţimea de singalezi purtători de *rikşă.* Fiecare îmi oferea un templu, o grădină, un itinerariu. Sunt pe jumătate

goi, cu pielea întunecată, cu părul lung, împletit cu cosiţe, cu fruntea rasă până la jumătatea creştetului. Pentru câteva zeci de lei aleargă un ceas, aşteptând în faţa caselor sau la umbra templelor, culegând flori în drum şi oferindu-le „stăpânului”, conducându-l în cafenele indigene, cu fructe dulci şi sirop îngheţat...

Singalezul meu avea piept larg şi răsuflare lungă. Am cutreierat în dimineaţa aceea tot ce putea fi văzut în Colombo. Pe „Strada Mării”, promenada nordică a oraşului, am întâlnit vânzători de portocale şi copii. Şoseaua e dreaptă şi largă. Valurile se aştern lin sub balustrada de fier. Dimineaţa, briza aduce mirosul tare al

pădurilor de pe ţărmurile insulei. E un parfum pe care nu-l poţi respira fără tresăriri. Pretutindeni în Ceylon m-a urmărit mireasma pădurilor cu arbori de scorţişoară şi cicadia. În zori şi în înserat, s-ar spune că e răsuflarea unui parc de liliac înfrunzit după ploaie. Nu se recunosc florile – ci numai frunzele, mugurii ce se sparg, trunchiurile răscolite de seră. Mireasma e sălbatec de crudă, de vie, de puternică. La început s-ar părea izbucniri de vânt. O primeşte cu înfrigurare. Trupul ajunge plin, turgescent. Membrele îşi cer ritmul. Ai vrea să alergi, gol, să te freci de copaci, să te rostogoleşti printre ierburi. Emoţia e un amestec ciudat de senzualitate şi durere intimă, de

exaltare şi depresiune, de cântec biruitor şi lacrimi. E urmată de animalică, sexuală oboseală. Îţi simţi carnea strivită, oasele desperecheate, mădularele deşarte…

Am pornit apoi, pe lângă cele două locuri, spre „Victoria Park”. În Ceylon fiecare grădină are un farmec nou, datorat arborelui care predomină. „Victoria Park” e celebru prin arborii de scorţişoară, cu acea floare minunată; galben-albă, pe care copiii o culeg în coşuri de bambus şi o depun pe treptele pagodelor. Din depărtare, parfumul copleşeşte, alungind mireasma celorlalţi arbori sau mirodeniile arse în casele indigene. Parcul e minuscul, dar încărcat de flori, de liane, de plante

agăţătoare. Printre ramuri foiesc şopârle mari, cu creastă. Fluturi galbeni şi sângerii plutesc deasupra răsadelor înflorite. Bănci izolate în iarbă, prielnice lecturilor şi începuturilor idilice…

Vizitez Muzeul, bogat în urme budiste, păstrând statuile şi monezile găsite la Anur adj apura, cea mai veche capitală a Ceylonului. Privesc mult originalul acelei minuni plastice – cunoscut sub numele de „Shiva creând lumea dansând” – ale cărui copii şi reproduceri se întâlnesc pretutindeni. În aceeaşi sală, numeroşi Buda de aur, şi grupuri cu Shiva şi Parvati, şi acel admirabil Candeşvara sfânt shivait (o încarnaţie a lui Shiva), cu mâinile

împreunate pentru rugăciune, cu o neuitată expresie de extaz.

Aproape de Muzeu, e un colţ de grădină zoologică. Într-un chioşc vast sunt adunate câteva duzini de maimuţe, de toate felurile – care amuză – ca şi în Europa – pe copii şi pe vizitatori. Vecin chioşcului cu maimuţe, o cuşcă în care doarme un tigru…

Ajung cu aceeaşi rikşa, purtat prin cartiere mărginaşe, cu tarabe şi negustori leneşi cu trecători în vestminte violent colorate, cu copii mulţi şi cerşetori – la cel mai nou şi mai frumos templu budist, *kelaniya.* Cobor câteva trepte şi păşesc într-o curte largă, cuprinzând templul, un mausoleu de marmură albă, şcoala – o sală vastă

susţinută de coloane, fără ferestre – şi locuinţele preoţilor. În firidele mausoleului sunt aşternute şiraguri proaspete de flori de scorţişoară, floarea sacră a templelor budiste. Un copil mă conduce în şcoală, pustie şi răcoroasă. Alt copil cheamă pe îngrijitorul pagodei, care îmi descuie porţi de fier şi mă întovărăşeşte în două cămări întunecate. Pe pereţi, zugrăvite scene din viaţa lui Buda. De ce m-au dezgustat statuile groteşti şi enorme reprezentând pe Iluminat în cele trei poziţii, acoperite cu voaluri, în faţa cărora aşteptau vase cu ofrande menite să-l hrănească?... O sinceră decepţie, recunoscând reîntoarcerea pe care urmaşii lui Buda – genial îndrumător pe

calea desprinderilor au făcut-o către primitivism. Aş fi voit să întreb crunt pe păzitor, care îmi servea explicaţii de abecedar: „Unde scria în Canonul original că trebuie să faceţi statui lui Buda, şi trebuie să-l hrăniţi? Unde scrie că trebuie adorat în trei poziţii, că trebuie îmbrăcat şi dezbrăcat?”…

Am respirat liniştit în curte, unde albine şi viespi se adunau lângă mausoleu, chemate de florile umede. Alături, o fântână – şi umbra salcâmilor. În fund, preoţi învestmântaţi în largi robe portocalii, cu capetele rase. Deasupra – cerul fără nor al Ceylonului răcorit de iarnă.

În altă zi am plecat spre Lavinia Mounta unde se adună bogaţii

continentelor pentru băi de mare. Autocarul a trecut prin sate cu colibe şi vile europene, copleşite de palmieri stufoşi şi de cocotieri înalţi. O lumină ciudată se ivea dintre culorile aprinse ale veşmintelor. Amestecul de rase, de robe, de cuvinte – pricinuia o bucurie curioasă sufletului care se simţea izolat, şi totuşi aproape de vieţile celorlalţi.

Autocarul ne-a lăsat la începutul unui drum mărginit de salcâmi cu frunză groasă şi palmieri. Străbătându-l am ajuns pe plaja spălată de valuri, spălată de vânt. Hotelul uriaş se înălţa chiar pe stâncile ţărmului. În jur, câteva case, câteva colibe, gara. Copii arşi de soare se scăldau. Cineva înota departe,

singur. Câteva familii tăceau, dormitau. Nu începuse sezonul.

Seara se lăsa deasupra ţărmului. La câteva sute de metri, începea pădurea de palmieri, chiar pe plajă, ajungând până la marginea Colombo-ului. Palmierii – la început rari, plecaţi către ocean – se îndesau, se înălţau, cuprinzând tot mai adânc ţărmul. Drumul de fier se furişa prin pădure. Am rămas mult pe plajă. Un jazz început pe terasa hotelului a trebuit să înceteze din lipsă de auditoriu. Seara era liniştită. M-am înapoiat într-un vagon cu lumină slabă, iar singalezii în robe albe mă priveau tăcuţi, ciudat, cu acea mirare obsedantă a orientalilor – ca nişte umbre.

Colombo, 14 decembrie

(„Cuvântul”, an V [1929], ianuarie 23, nr. 1349, p. 1—2).

HANDY ŞI ANURADHAPURA

Dimineaţă sticloasă. Trenul străbate plantaţii de orez, corect parcelate şi udate prin irigaţii. Care trase de bivoli, cu singalezi slabi şi copii goi. Intre buchete de palmieri stufoşi, colibe de bambus uscat, cu grămezile nucilor de cöcö în faţa uşilor. Câteodată coliba se lărgeşte, ajungând casă cu prispa de lut, cu fereşti zăbrelite. Cu cât înaintăm, cu atât vegetaţia ajunge mai copioasă şi mai violentă. Bambusul îşi înalţă tulpine zvelte, cu frunze dinţate adulmecând vântul. Iarba ajunge buruiană cu frunza

lată. Buchetele de palmieri ajung pădure. Banani pitici îşi îngraşă trunchiurile. Lianele atârnă pretutindeni, veştede sau înflorite, crude sau zdravene ca şerpii sau ca fluturii, străpungând pământul sau săltând către soare. Arbuşti necunoscuţi răsar printre ramurele unui soi de eucalipt nemirositor, cu frunza întunecată.

Drumul de fier urcă printre dealuri de lut, de-a lungul satelor cu paznic în uniformă colonială, prin tunele scurte. De la Kegalla, munţii se văd bine, aproape. Prăpăstii mari, cât valea se deschid sub podurile de fier, sub şosele arcuite, sub terasamentul săpat în piatră. Viziuni vaste, superbe, cu

spinări de stâncă şi şerpuiri de viaţă vegetală cu izvoare şi şopârle. Parfumul se schimbă din staţie în staţie. Floarea de scorţişoară e înlocuită prin mireasma caldă a acelei flori albastre atârnând în coroana largă a arborelui. Mai departe, salcâmul şi trandafirul, dar numai mireasma lor. Un elefant se lasă dus, distrat, de un indigen cu turban verde. Câţiva bivoli scunzi şi o ceată de copii se scaldă într-un ochi de apă. Amfiteatre de terase artificiale poartă recoltă de orez. De prin gări, se urcă – răsuflând greu, femei bătrâne şi copile purtând pruncul pe şold. Vagoanele se tixesc. Plugari; preoţi budişti în robe portocalii; adolescenţi cu haină europeană deasupra cămăşii

naţionale, fără pantaloni şi fără pantofi; femei cu şolduri supte, cu sâni căzuţi, cu pielea feţei tăbăcită, cu părul murdar; schilozi cu oase vinete; un brahman cu pântec ras; un afgan cu şalvari, purtând sacul de călătorie cu caş sărat şi banane; un giuvaergiu persan; o duzină de copii obraznici care se culcă pe jos, sunt atârnaţi prin cuiere, fixaţi deasupra bagajelor… E clasa a III-a. Entuziasmul meu se sufocă de sete, de căldură. Sunt strivit de coşul unui necunoscut din spate. O femeie poartă un vraf de mături şi măturile îmi zgârie faţa. Fereştile se întunecă. În fiecare gară şuvoaie năvălesc, împinse de ameninţările şefului de tren, care urlă şi loveşte

spinări. Vagonul ajunge iad. În tunele, lumina palidă şi fumul lasă impresia de carceră, de piscină pentru emigranţi. Mi-e sete, mi-e sete… încerc să cer apă vecinilor. Niciunul nu pricepe englezeşte. Sunt atât de strâns, încât nu pot face gesturi, nu pot mima adăparea. Repet cererea în sanscrită: *dadă mi apam!* Niciun rezultat. La al doilea strigăt, persanul a înţeles şi îmi trimite o portocală. Ah! arienii…

La amiază ajungem în Kandy. Din faţa gării şoseaua duce în cartierul european, la locul mărginit cu blocuri de piatră brună, în parc. Hoteluri mari, case înalte. Oraşul e fără pereche, cu vile clădite în pădure, cu văzduhul munţilor aproape. Găzduiesc la cel mai

scump şi mai „aristocratic” hotel „The Chueen’s Hotel”, cu coridoare şi terase chiar în faţa lacului. Mă amuz să intru în sala de mâncare în aceleaşi haine cu care scoborâsem din tren clasa a III-a. Domni în haine negre, doamne cu umeri goi, englezi în haine albe, englezoaice cu rochii lungi. Mesele sunt ocupate. Găsesc un loc liber la masa unui blond inform, care mi se prezintă gutural şi vorbeşte cea mai inaccesibilă engleză. Din tot ce mi-a spus, am înţeles că e canadian şi vine de la Nuwera Eliya un colţ minunat din Ceylon. Vorbeşte, vorbeşte... După fiecare paragraf, râde – strângându-şi palma în pumn şi lovind-o de masă. Ce Dumnezeu mi-o fi spus? Poate

anecdote… Din când în când bănuiam că mă întreabă ceva. Aştepta, cu ochii în ochii mei. Scăpăm râzând degajat, sau prefăcându-mă surprins de ceea ce descopeream în lista de bucate sau liniştindu-l cu câte un: „da! yes! I see. That se Oh!”

Tot timpul am fost obiect de privire al comesenilor. Descifram pe feţele roze şi negre: inutilitate, spleen, morgă, prostie, iluzii stupide, insuficienţe sexuale. Masa singură m-a costat 400 de lei, fără vin şi fără ţigări.

După amiază, vizita templului budist care posedă sacra relicvă a dintelui Iluminatului, colindă prin oraşul de nord, apoi – cu autocarul – la Katugestata, ca să văd baia elefanţilor,

care se scaldă pitoresc şi amuzant în apele Mahaweligangei.

Ajung aproape de amurg în Grădina Botanică de la Perademiya, imensă şi surprinzătoare, fascinantă şi diversă. Nu o pot străbate în întregime. Dar, în faţa acelui arbore înflorit, cu nuna sălbatec – am rupt lauda grădinei Ezbekieh scrisă la Cairo…

M-am întors seara. Hotelul era puternic şi neplăcut luminat. Prin săli luxoase slujeau singalezi tineri, cu cămăşi albe şi tunici albastre, cu picioarele goale, păşind aerian, ca nişte umbre. Camera era de un lux stânjenitor – şi dureros de scumpă. De pe terasă lacul se vedea întreg, sclipind sub lună. Munţii păreau tăiaţi în lemn.

Perechi încercau ocolul lacului pe promenada cu bănci şi arbori. Oboseala blândă mă cuprindea privind oraşul minune al insulei. Pleoapele mă dureau, de soare şi de culori. În buzunare aveam încă florile culese în Paradeniya…

A doua zi precipitată vizită la Anuradhapma, vechea capitală a Ceylonului, pe timpul cât dura regatul singalez. Oraşul întreg e semănat cu ruine. Ruinele palatelor, ruinele monumentelor religioase, ruinele templelor. Ruwenweli Degola e o cupolă imensă, ruinată, cu plante crescute printre pietre, cu urmele coloanelor în jur, cu câteva trepte de marmoră albă. Thuparama Degala se păstrează

aproape întreagă, monument alb aşezat pe un larg postament de marmură, cu coloane zvelte printre lespezile năpădite de iarbă. Degoba se află într-un crâng minunat, şi albinele plutesc într-o linişte caldă de schit.

Rămân mult timp în faţa „Treptelor de stânca – lumii”, fără pereche de frumoase, cu zeii de piatră la colţuri, cu evantaiul de marmură la intrare, jos, pe pământ, ornamentat cu cei mai frumoşi elefanţi albi pe care i-am văzut în Ceylon…

Colind pădurile de palmieri aşteptând trenul. Se întunecă. Mă întorc în gară şi aştept. E ultima noapte pe care o petrec în insula numită „Perla Orientului”. Încep să cred că aici, după

cum spun legendele a fost „paradisul”. Oh! Numai paradisul ochilor, al simţurilor şi al nostalgiilor, fireşte…

Dhanushkodi, 16 decembrie

(„Cuvântul”, an V [1929], ianuarie 29, nr. 1355, p. ***1—2).***

ADYAR

În acea dimineaţă de decembrie maşina pastorului a părăsit oraşul pe şoseaua asfaltată, închisă între rânduri dese de arbori. Noaptea plouase şi mici lacuri roşii sângerau câmpia. Argila are aici o culoare violentă; vişinie sau cărămizie. După ploaie, şanţurile şi gropile lasă o stranie impresie de crimă şi agonie. Pastorul îmi amintea că Dumnezeu a făcut pe Adam din asemenea argilă. Discuţia în jurul

numelui şi a semnificaţiei lui în ebraică – mă împiedica să culeg imaginile proaspete ce clipeau în fuga automobilului.

Adyarul se află la cinci kilometri de Madras, pe marginea râului cu insule mignone. Ştiu că există şi un sat de indigeni, pe care, însă, nu l-am, străbătut. Maşina gazdei s-a îndreptat către acea vastă casă albă pe care o văzusem traversând podul. „Societatea teosofică” şi-a clădit aici cea mai frumoasă reşedinţă pe care ar fi putut-o dori visătorii, conferenţiarii şi casierii ei. Parcul e fără pereche, cu cărări singuratice şi alei umbroase, conducând la temple şi pagode, biserici şi sanctuarii. Într-adevăr, conform

doctrinelor teosofiste de universală tolerare – Dumnezeu s-a revelat fiecărei religii în forme diverse şi specifice. El poate fi adorat pretutindeni. Sublim… Dar aş voi să ştiu ce simt şi ce gândesc meditativii teosofi în faţa sau înăuntrul templului brahman sau pagodei budiste, sau al sanctuarului parsi, confucian, etc. Fireşte, numai gânduri bune şi numai idei blânde. Dar, religia – e *altceva.* Rău, inform, stupid, absurd, grotesc, barbar, insuportabil, umilitor… De acord. Dar *aceasta* e religia – şi dacă pare astfel contemporanilor, e pur şi simplu pentru că nu o cunosc experimental, ci dialectic. Teosofii au avut un gând ciudat, de reformă şi civilizare a sentimentului religios.

Pentru că i-au pierdut semnificaţia, au încercat să-l împace cu ştiinţa.

Niciodată nu am înţeles de ce trebuie să împaci două lucruri care nu se contrazic. Cei care cred altfel dovedesc că ignorează ori ştiinţa, ori religia. Teosofii au încercat să strecoare viziunea religioasă în conştiinţa modernă, cu ajutorul a numeroase tertipuri şi surogate. Unul dintre cele mai monstruoase e elementul *evoluţiei;* ca şi cum absolutul s-ar mai putea completa ulterior; ca şi cum întruparea ar mai putea fi revelată ulterior. Evoluţia era la modă când Societatea Teosofică se reorganiza în a doua fază a activităţii D-rei Blavatsky şi cu ajutorul neobositei Annie Besant. Existenţa

concepţiei de evoluţie în doctrinele ce trebuiau propagate într-un public care citea pe Spencer – era prudentă şi higienică. Dar prudenţa extirpă religiozitatea. Închipuiţi-vă doi amanţi care s-ar săruta prin ţiplă dezinfectată, de teama numeroşilor microbi de pe buze…

…Nu, Dumnezeul meu e Yahve. Nu-l cunosc şi nu vreau să mă cunoască. E rău şi nu iartă decât la sfârşitul veacurilor. Nu mi se arată, pentru că m-ar ucide. Nu mă rog Lui – pentru că sunt şi credincioşi care nu se roagă. Dumnezeul meu nu mângâie. E liber – precum liber sunt şi eu. Îmi permit tot; el îngăduie tot. Două libertăţi nu se pot împăca decât în

dragoste. Pe Dumnezeu nu-l pot iubi.

Pastorul şi teosoful care ne călăuzea, erau de altă părere. Erau „mondeni”, „Mondenitatea, scumpii mei domni, e un lucru excelent, dar n-are ce căuta în religie. Acolo unde vieţuieşte absolutul, există numai două căi; tot sau nimic. În ceasurile mele de luciditate, eu nu pot accepta religia decât în monahism. Ori aventurier, ori călugăr. Amândouă drumurile necesită curaj; şi poate în aceeaşi măsură”.

„Oh! Oh! Oh!” fu răspunsul tovarăşilor mei. Şi auzii aceleaşi argumente în favoarea cărnii: trebuie să ne înmulţim, să facem casă, să creştem copii, să slujim pe Domnul etc. „Aceasta e *etică,* iar nu creştinism. Dar

orice etică, nefiind susţinută pe un punct de sprijin transcendent şi relevat – poate fi nimicită de o inteligenţă ascuţită şi sofistică. D-stră preferaţi familia dar argumentele *mondene* ce le aduceţi (etică, politică, sociologie, etc) pot fi răsturnate. Cetiţi pe Westermarck şi veţi afla ce viaţă regulată şi morală duc Tibetanii, ale căror femei posedă mai mulţi soţi. Avantagiile monogamiei? Sunt discutabile. Familia? Excelentă pentru convalescenţi. În ceea ce mă priveşte, nu văd ce l-ar împiedica pe un bărbat să se culce cu o sută de femei – firește, dacă are posibilitatea”…

„Oh! Oh! Oh!” fu al doilea răspuns. Pastorul îmi făcu semn să întrerup discuţia. Intrăm în sala cea mare, în

hollul „Societăţii”. Busturile fondatorilor, D-na Blavatsky şi Colonelul Olcott, erau în locul de cinste. Flori proaspete fuseseră dăruite, poate chiar în dimineaţa aceea. Pe pereţi erau zugrăvite simboalele tuturor religiilor, de la judaism la taoism, de la creştinism la orfism. Vizităm câteva încăperi, apoi biblioteca. Aceasta din urmă ne cucereşte. Toate traducerile orientale, toată bibliografia critică, toţi marii clasici în ediţii perfecte, toate textele religioase şi toţi filosofii. Aceasta, încă, n-ar fi un lucru extraordinar. În India, pretutindeni bibliotecile sunt alimentate mai ales cu cărţi engleze şi americane. În Madras am găsit ultimele publicaţii şi ultimele

reviste. Dar preţuirea bibliotecii din Adyar constă în manuscrisele orientale ce le-a adunat. Profesorul Rudolf Otto autorul acelui prea cunoscut „Das Heilige”, a petrecut mai multe zile aproape fără să se ridice de la masa de lucru, cercetând şi copiind manuscrise sanscrite.

Întâlnesc într-una din camere pe profesorul Surendranath Dasgupta, a cărui carte „A History of Indien Philosophy” m-a dezbărat definitiv de concepţiile şi interpretările „europene” asupra gândirii indiene. Profesorul venise din Calcutta special pentru copierea unor manuscrise tantrice, nestudiate până acum şi aproape necunoscute orientaliştilor. E un bărbat

scund, căruia hainele europene şi pieptănătura îi dau un aspect incert.

Ochii îi lucesc vii în cearcănele lecturilor. E unul dintre puţinii care pot înţelege orice text sanscrit. De altfel, pentrü aceasta i-au trebuit vreo 25 de ani de studii. Îmi comunică reflecţii şi amănunte indiscrete asupra celebrităţilor orientaliste europene. Cutare autor ilustru traduce şi editează cu ajutorul unui *pândit* anonim. Alt profesor e incapabil să înţeleagă un text dificil deşi a îmbătrânit predând limba sancrită. Unul dintre cei tineri, care se ocupă acum cu istoria logicii indiene, pus în faţa unei pagini din Dignoga, a tradus contrariul.

Aceştia sunt docţii noştri pe care îi

ascultăm în Europa ca tălmăcitori fără pată. Un Denssen, scrie „Philosophie der Vedanta” fără să cunoască comentariile făcute asupra lui Sankhora… Există, totuşi câteva excepţii: Thomas, Shkerbatzky, Walleser şi alţii.

Profesorul vorbeşte sfios şi zâmbeşte. Recunoaşte că sanscrita filosofilor e dificilă, că limba comentatorilor e inaccesibilă. Dar de ce pretind că interpretează just gândirea unor filosofi pe care nu-i pot ceti? De altfel, lucrul acesta nu se petrece numai cu europenii. Mulţi savanţi indieni nu pot înţelege comentariile medievale şi lucrează cu ajutorul pândit-ilor.

Mă întorc din bibliotecă cu altă faţă şi alţi ochi. Cutreier librăria vastă, unde rafturi întregi cuprind producţia impresionantă a Anniei Besant, a lui Leadbetfer, a lui Jinardazadsa. Cărţi publicate chiar la Adyar, în ediţii curate, cu coperte portocalii şi albastre. De aici, lăzi se împrăştie în lumea întreagă, producând deliciile domnişoarelor cu nostalgii esoterice şi americanelor cu cotizaţiile avansate. Cărţi cu adevăruri înecate în delirul prozelitismului, în poezia mediocră şi în citaţiile măsluite. Cărţi necesare adolescenţei îmbâcsite de un Büchner rău tradus sau de rezumatele socialiste ale lui Spencer şi Darwin. Cărţi cu multe visuri şi multă comunicativitate a

misterului.

Regret că nici Annie Besant, nici Krisnamurti, nici Nala Nao nu sunt în Adyar. Congresul de la Benares a pustiit parcul şi sălile de studiu. Nu întâlnesc decât câţiva neofiţi desculţi, care încearcă să mă convingă de adevăruri evidente sau inutile.

Mă plimb ziua întreagă prin grădini, prin bibliotecă şi depozitele cu cărţi. Teosofii vieţuiesc aici o viaţă de reculegere şi studii care s-ar putea alătura celei pitagoriciene, cu o singură condiţie: să existe printre ei un Pithagora. Şi nu ştiu pe care n-aş jigni, gândindu-mă la Krisnamurti…

(„Cuvântul”, an V [1929], februarie 9, nr. 1366, p. 2—2).

CRĂCIUNUL LA POONOMALLEE

La câţiva kilometri de Madras, într-un sat cu şcoli, biserici şi imensa clădire în cărămidă şi ciment, fostul cantonament al regimentelor din Provincia de Sud – s-au adunat, pentru o săptămână, studenţii creştini din Burma, India şi Ceylon. Oaspeţi erau toţi membrii Congresului F.U.A.C.E. Ţinut cu puţin timp mai înainte la Mysore.

Nu-mi plac congresele. Trebuie să asculţi opt conferinţe pe zi şi mai toţi conferenţiarii folosesc majuscula retoricii de câte ori exprimă câte o sărmană şi firavă idee. Dacă e un congres internaţional, fiecare îşi laudă

ţara, – sfârşind prin a aduce lauda comitetului organizator al cărui preşedinte călătoreşte în clasa I. Congresiştii sunt purtaţi în autocare şi suportă două five-ofelok în fiecare după amiază. Vorbesc mult şi râd mult, ca să lase impresia de intimitate. Invidiază în ascuns pe secretar – care ocoleşte globul pe socoteala asociaţiei – şi se întunecă de câte ori ascultă un discurs bun…

Poate că congresul de la Poonomallee a fost o excepţie. Şi poate a fost astfel pentru că nu erau „delegaţii”. Au venit studenţi de pretutindeni; cine a voit şi cine a putut. Când vorbeau, nu vorbeau în numele „ţării” sau oraşului. Angajau numai

propria lor viaţă sufletească – iar nu interesele unei asociaţii. Nu linguşeau şi nu insinuau. Poate singurul lor păcat a fost pronunţarea cotidiană, repetată, deşănţată – a cuvântului „Dumnezeu”…

Clădirea, fostă cazarmă modernă, e vastă. Parcul cuprinde o vale, un platou, câteva mici lacuri, o şosea şi un crâng. Ca să ajungi din dormitorul studenţilor la sala de conferinţe – trebuie să străbaţi cam o jumătate de kilometru. Seara, facem poartă un felinar. De pe platou, spectacolul sutelor de lămpioane rânduite în şiraguri, rotindu-se, mişcându-se, alergând, grupându-se, izolându-se – pricinuia o violenţă şi o inedită impresie de pelerinagiu. S-ar fi spus că

acele luminiţe erau purtate de oameni cari căutau altceva decât o simplă încăpere în care un pastor le vorbea despre rugăciune.

Cea dintâi adunare, în noaptea de Crăciun... În sală nu erau scaune, ci rogojini. Fereşti mari, câteva lămpi şi o orgă. Veneau tineri desculţi, în acel veşmânt indian asemănător unei toge. Mai toţi erau în ultimii ani de universitate. Fiecare îşi prinsese o carte de vizită caligrafiată, pe piept. Citeam în treacăt oraşele: Poona, Rangoon, Alahebad, Colombo, Calcutta, Bombay, Srinager, Nagpur...

Erau studenţi din Birmania cu costumele lor specifice, un soi de fustă colorată şi un pieptar scurt, împodobit

şi lucrat în fir. Erau studente din Rangoon, cu acelaşi costum, şi bonete înalte cu fundul de catifea. Erau studente din Bengal, înfăşurate în Iritant de numeroase voaluri albe, cu picioarele goale, arareori cu sandale.

Erau studente din Bombay, cu voaluri aprinse şi brăţări de argint. Erau cele din Nagpur, înalte şi întunecate. Erau câteva de la graniţa Afganistanului, cu şalvari de mătase şi cozile împletite. Erau cele din Sud, din Trichonopoly şi Podanur, cu braţele goale, cu voaluri roz pe cap... Cele din Birmania atrăgeau îndeosebi privirile. Păreau adolescente, cu feţele rotunde şi zâmbetul moştenit de la mongoli. Amestecul de albi şi galbeni le dăruise

un farmec neîntrecut. Ochii nu aveau tăietura monstruoasă a Extremului Orient – şi totuşi erau piezişi, ca la păpuşile de lux. Trupul le era aproape neverosimil; suplu, nervos, prelung, cu genunchi de statuie. Singurul păcat: piept masculin, contrastând violent cu tinerele din Siam, al căror piept ilustrează definitiv fecunditatea asiatică…

În sală se răspândise mireasma iatacurilor orientale. Grupuri, grupuri îşi căutau loc pe rogojini. Dialectele îşi învălmăşeau sunetele. Zâmbeau, rideau şi privirile lor aveau o nedefinită nuanţă de generozitate şi graţie.

Prezida o licenţiată din Bombay, cu ochelari negri, neagră – vorbind cea

mai impecabilă limbă engleză. Cuvântul de deschidere a durat câteva minute. A urmat apoi şi rugăciunea cu capul prins în palme, după obiceiul protestant.

Fiecare avea o cărţulie de coruri. Orga a acompaniat imnul…

Crăciunul la Ponomallee. Era soare şi cele câteva sute de congresişti nu izbuteau să sfarme liniştea parcului. Dimineaţa un clopot şi imnuri ne deşteptau din somn. După adunare grupurile se risipeau prin parc. Începeau „cercurile biblice” care durau până la amiază. Un „reverend” citea un pasagiu din Vechiul sau Noul Testament, şi-l comenta cu ajutorul grupului. M-am convins încă o dată că aceasta e una din metodele cele mai

efective de deşteptarea interesului religios. Dar nu pentru toţi.

Am întâlnit cel dintâi român, ardelean emigrat în America la 18 ani, lucrător lemnar, apoi convertit la baptism, ajuns reverend şi misionar în Rangoon. Acum e cetăţean american, e căsătorit cu o americană, are copii care nu ştiu o vorbă românească şi vizitează fosta lui patrie o dată la cincisprezece ani.

Serile erau şezători comune. Fiecare delegat al F.U.A.C.E.-ului şi fiecare grup provincial era dator să amuze adunarea cântând, declamând sau descoperind un nou joc. Am văzut, astfel, pe secretarul general al Federaţiei, dl. Henriot, eschibiţionând

un cântec gesticulat, care a fost răsplătit cu zgomotoase aplauze. Am văzut pe acel pastor Libra cântând un Cântec german, pe pastorul din Sud – Africa recitând, pe „reverendul” din Australia povestind o anecdotă în versuri „Shakespeare”, cu succes neaşteptat. Misionarul român dorea călduros să cântăm şi noi ceva românește. Din nefericire, nu sunt un tenor, eu; iar el nu-şi amintea decât „oştile stau faţă-n faţă”, probabil de pe vremea Independenţei. Aşa că a trebuit să renunţăm. O pereche din Bengal a jucat câteva scene de dragoste „clasică”. El era negru şi avea gesturi zaharoase; ea era timidă, şi din timiditate îşi ascundea faţa în voal şi

râdea.

Preţioase într-adevăr erau cântecele birmane. Grupul de studenţi şi studente se strângeau în mijlocul sălii. Cântecul era întrerupt de gesturi. Schiţau rezumatul textului cu o savoare inimitabilă. Apoi urmă un duct curios: un flaut şi o tobă. Doctorul care cânta din flaut era din Ceylon. Melodiile răscoleau sufletul. Ce-mi aminteam eu ascultând monotonia inspirată din colindele „Insulei paradis”?

Ne întorceam noaptea spre dormitoare, cu felinarele luminând drumul. Europenii aveau locuinţe separate, pe terasele unor vile, cândva apartamentele ofiţerilor. Din parc felinarele şi paturile cu pologuri albe

păreau dormitorul de vară al unui colegiu de adolescenţi.

Iar, într-o noapte, a plouat. Nu ploaia noastră, nu ploaie repede de munte, nu ploaie tare de câmpie. Un soi de furtună cu apă multă, revărsată din căldări. În câteva minute paturile noastre erau înecate, felinarele sparte, geamantanele umflate.

Ne-am retras îngroziţi în camere, cu miros puternic de lilieci. Aprinzând chibrituri, am zărit de grinde ciucuri de lilieci. Speriaţi de lumină au început să alerge. Tresăream de câte ori aripile lor reci ne atingeau trupurile ude.

Am văzut grupurile de indieni care dormeau în parc, îndreptându-se către cazarmă. Păreau calmi şi cântau. A

doua zi am întrebat ce fel de cântec era acela. „Un cântec vechi”. Iar cea dintâi strofă sună cam astfel:

Dacă plouă din ceruri plouă. Dacă murim, între zei ne ducem iar în zori, deşteptându-ne spunem: Fie, să trăim şi această zi...

Calcula* 4 ianuarie („Cuvântul”, an V [1929], februarie 13, nr. 1370, p. ***1—2).***

MĂNĂSTIREA LUI SWAMI, LA BELUR

...Plutesc pe Gange în sus. De sub Howrad Bridge, apele se schimbă. Uleiurile Calcuttei dispar. Pe malul stâng al fluviului, aceleaşi trepte largi de piatră spălate de valuri, aceiaşi bengalezi îmbăindu-se, aceleaşi femei

scăldându-se cu scuturări de trup. Sunt cartierele de nord ale Calcuttei, ascunzând palate, lacuri, grădini (Ghat).

Soarele arde. Pe coverta vaporaşului s-au întins apărători orientale. Întâlnim şlepuri purtate de curent şi de lopeţile mari, anevoie împinse de *paria.* Vile de marmură albă strălucesc în crânguri de palmieri şi mango. Pe celălalt mal, ficuşii coboară pe plaja îngustă umbrind apele ca într-un miraj. Viziunea Gangelui sub arşiţa amiezii răspândeşte în vine o moleşeală vicioasă, tulburând lent şi adânc simţurile, risipind sufletul…

Ştiu foarte puţine fapte precise despre mănăstirea lui Swami

Vivekananda. Despre acest prodigios indian, autor a nenumărate cărţi, broşuri, pamflete, conferinţe şi traduceri – am auzit mereu vorbindu-se în India. E tot atât de cunoscut ca şi maestrul său Sri Ramakrishna, unul dintre cei mai inspiraţi bărbaţi ai secolului trecut conştiinţă clar luminată de pasiune angelică pentru MAME" (În India, marele Dumnezeu e numit Mama), neobosit propovăduitor al „realizării" spirituale vrăjmaş blând al ştiinţei şi filosofici mărginite în cărţi. Sfântul Ramakrishna a vieţuit una din acele existenţe neverosimile, aplicând şi depăşind în practică ceea ce i se revela în duh. Nu e locul aici să-i povestesc zbuciumata lui viaţă, nici să-i

rezum doctrinele. De altfel toate doctrinele spirituale ce înviorează India contemporană – de la Tagore la Gandhi, de la Sri Ramakrishna la sora Devamata – vor părea unui instruit european simple elucubraţii teosofice, fantezii moralizante şi reverii orientale. Există o singură deosebire între ideile religioase indiene şi cărţile teosofice american – europene: că ele dintâi sunt realizate, sunt experimentate, nu rămân în cărţi şi nu izvorăsc din cărţi. Sunt învăţături pentru cei dornici de mântuire prin auto-cunoaştere; şi sunt învăţături primite de la un *Guru,* de la un perceptor…

Cobor în Belur. Vaporaşul alunecă mai departe pe Gange în sus. Întâlnesc

la debarcader un „swami” venit să mă întâmpine. E tânăr, simplu îmbrăcat, râzător. Mă conduce printr-o uliţă închisă de zidurile vilelor aristocrate. Vegetaţia răbufneşte şi aici, ca pretutindeni în Bengal, cu buchete de flori, cu parfum de frunze.

Deşi aproape de Calcutta, indigenii nu vorbesc englezeşte. Lângă mănăstire, porţile sobre ale palatului unui maharajah. Ajung. Miss Mac Leed, prietena de acum treizeci şi unu de ani a lui Swami Vivekananda (mort în 1904) îşi are aici o „retrăite” minusculă, elegantă, cu terase spre Gange, cu o masă imensă acoperită de cărţi şi reviste, cu operele complete ale lui Swami.

Vizitez mormântul; un mausoleu de marmură albă, simplu, vorbitor. Urc treptele. O candelă, flori, o figurină a trupului lui Swami. Ridicând ochii, privirile se opresc pe celălalt mal al Gangelui, pe mormântul alb al lui Sri Ramakrishna.

Miss Mac Leed îmi povesteşte ultimele zile ale lui Swami. În al 39-lea an al vieţii, Swami obişnuia să spună că acela va fi ultimul său an.

— „Swami, tu ştii că Buddha şi-a împlinit mesajul între patruzeci şi opt de ani…” Swami a zâmbit. Trebuie să plece. Zilele lui pământene sunt pe sfârşite. Cine i-o spune? Miss Maclead are un răspuns lesne de ghicit.

Cu câteva ceasuri înainte de

moarte, perfect sănătos, Swami a cerut să rămână singur. În meditaţia supremă, îmi spune Miss Maclead, el a avut conştiinţa de sine. A înţeles cine e – şi a murit…

De atunci prietena lui bună petrece câteva luni pe an în mănăstirea din Belur. E o excepţie. Mănăstirea e exclusiv pentru călugări. Dar Swami însuşi a cerut ca Miss Maclead şi sora sa să-şi aibă rezervate acea vilă vecină mausoleului.

Vizitez apoi biblioteca, bogată în cărţi sanscrite editate în Almora, în scrierile sanscrite de la Benares şi Poana. Sunt două încăperi curate, cu lumină electrică, ticsite de volume. Propriu-zis nu există o sală de lectură.

Cetitorii se aşază pe rogojini sau în terasă şi citesc. Am întâlnit acolo doi adolescenţi palizi, psalmodiind Udhowe, acompaniind vocalele lungi cu mişcări din cap.

Sunt invitat la ceaiul călugărilor. Aici sunt numai vreo 30, majoritatea indieni dar mănăstiri se găsesc pretutindeni, din Himalaya şi până în America de Sud.

Ce fac? Patru ceasuri de lectură şi filosofie sanscrită pe zi; restul meditaţie. Perechi, perechi – Swamii se plimbă sau discută aşezaţi pe rogojini, privind fluviul. Sunt destul de smeriţi de acest scurt „spek” al meu, în care le mărturiseam că „realizare” interioară se întâlneşte şi în anumite filosofii sau

mistice apusene. Discuţia se stabileşte asupra acestei fundamentale datorii: a lua cunoştinţă de sufletul, de legile şi firea lui, şi de-al hrăni cu hrana pe care o cere. Câţiva mai bătrâni nu dovedesc niciun interes pentru ceea ce stă scris în cărţi. Pentru ei există numai eternul, unicul Brahman – şi experienţa pentru autorealizare. Dar exerciţiile yoga din mănăstire nu sunt asemenea practicilor fiziologice şi magnetice ale Yoghinilor de bâlci, cu formidabilă disciplină a organelor, dezvoltând muşchi minori, poruncind nervilor şi fibrelor.

Continui vizita mănăstirii. La un etaj se află un alt sanctuar, cu multe imagini hinduiste, cu portretul lui Swami şi al lui Ramakrishna. Pătrund

numai după ce-mi las pantofii la scară. Miresmele plantelor aromatice se îmbină cu fumul de tămâie. Câţiva swami meditează liniştiţi. Nu le pot zări privirile, dar îi ghicesc în acea stare de concentraţie mintală când ochii nu fixează niciun punct spaţial.

Între clădiri se întinde grădina. E lucrată de swami cu nedibăcii şi graţii seducătoare. De-a lungul zidului, tufe cu flori roşii şi trandafiri agăţători. Trandafirii copleşesc – dar farmecul lor e mărginit la culori. Niciun parfum, la nicio floare. S-ar spune că sunt de ceară.

Se apropie amurgul. Gangele îşi schimbă apele din ceas în ceas. Lumina ruginie se aşterne pe faţadele vilelor.

Bărci negre traversează fluviul. Mă odihnesc pe o treaptă a scării ce coboară pe plajă. Miss Maclead îşi aminteşte…

Îmi spune că Romain Rolland sfârşeşte acum o carte asupra vieţii lui Sri Ramakrishna. Nu e cel dintâi european cucerit de pèrsonalitatea genială a acestui indian ignorant al ştiinţei livreşti, neîntrecut în dezlegarea tainelor.

Romain Rolland va veni în India şi va locui în Belur.

Se întunecă. Arborii imenşi de mango îşi pierd umbrele. Valurile se liniştesc. Tăcerea ajunge înspăimântătoare. Swamii se plimbă, meditează. Au toţi acelaşi surâs al celor

care păşesc *dincolo,* care te văd pe drum greşit, vor să te ajute, dar alte meniri se împotrivesc.

Noaptea şi luna Gangelui – aparţin poeziei.

Belur, 24 ianuarie.

(Cuvântul an V [1929], februarie 26, nr. 1333, p. 2).

BIBLIOTECA MAHARAJAHULUI

…Am cunoscut, în sfârşit, pe înaltul meu protector, Maharadjahul Manindra Chandra Nandy, Kazimbazar Rajbari. Aceasta s-a petrecut într-o dimineaţă de ianuarie. Profesorul Dasgupţia

— În costum european dar cu picioarele goale – m-a întovărăşit şi m-a prezentat. Un palat cu sentinelă. În

faţă, un bazin enorrâi, cu stânci false, cu fântâni, cu fantezii sculpturale. Parcul se întrezărea. Sub trei palmieri aplicându-şi coroanele spre zidul de piatră – un grup de bengalezi convorbea respectuos cu un bătrân simplu, dacă nu sărăcăcios îmbrăcat. Avea obraz european, semănând cu un boier bătrân, cu un nobil francez, cu un aristocrat din Sud – în niciun caz cu ceilalţi bengalezi pe care îi cunoşteam. M-a întâmpinat sobru, salutându-mă cu palmele împreunate aduse în faţa ochilor. M-a invitat – cinste nespusă – la o masă din faţa palatului, să stăm de vorbă.

Acest Maharajah, cunoscut şi adorat în tot Bengalul, îşi petrece viaţa

ajutând şi făcând bine. Tot ce ştiu despre el e că trimite pe tinerii indieni la studii în Europa, că editează operele autorilor săraci, că ridică statui poeţilor bengalezi – şi citeşte sanscrita. E un Mecena care zâmbeşte ascultând mulţumirile

— Dar e atent la rezultatele şi roadele celor care studiază ajutaţi de el. Are un adevărat cult pentru limba sanscrită – dar cumpără toate cărţile bune europene. Aflu că de mulţi ani cheltuieşte 300 de rupii lunar (cam 20.000 de lei) pentru cumpărarea de cărţi şi manuscrise. Biblioteca a ajuns atât de vastă şi de bogată, încât a trebuit s-o instaleze în subsolul locuinţei profesorului Dasgupta, ca să

poată fi consultată de orientalişti şi de studenţi.

Maharajahul vorbeşte puţin, rar şi concentrat. Ca toţi indienii cu educaţia sanscrită, crede că pentru a înţelege literatura sau filosofia antică, sunt necesari 25 de ani de studiu. Ea se datoreşte sistemului filologic – gramatical care stă la temelia educaţiei indiene. Ei cred că Vedele trebuie mai întâi învăţate pe dinafară şi apoi interperetate. Cum limba scrierilor filosofice e insurmontabilă, ţesută numai din dificultăţi gramaticale şi naţionale – trebuie doi ani ca să citeşti un tratat de logică şi zece ani pentru un comentariu metafizic. Studiile indiene sunt atât de amănunţite, încât cel mai

erudit german îşi recunoaşte educaţia sumară în faţa lor.

Adevărata filosofic şi teologie indiană nu se învaţă în Universitate, ci în acele şcoli particulare numite *Tola,* unde se vorbeşte sanscrita. În jurul casei profesorului *(pândit)* cei 20 sau 25 de studenţi îşi ridică colibe simple. Nu au decât hainele necesare şi vasele pentru hrană. Iar hrana indiană e strict redusă. Lângă pândit, ei petrec opt sau zece ani, după cum vor să studieze dreptul sau logica, „lasă" începe de dimineaţa şi durează până la apus. Se studiează gramatica, Vedele, Pur anele, Brahmanele şi tratatele de logică – acestea în ultimii ani. Studenţii nu plătesc nimic învăţătorului; dimpotrivă,

acesta îi ajută cu haine şi hrană. El se întreţine din darurile pe care faima lui de dialectician sau teolog le adună.

Educaţia în *Tola e* atât de diversă de cea europeană moderne, încât un indian îţi măsoară ştiinţa după numărul anilor petrecuţi lângă un pândit. Dacă poţi răspunde la întrebări complicate de metafizică sau teologie, fără a fi studiat zece ani – ei te socotesc, fenomen, „copil sfânt”. Eu însumi cunosc aici, în Calcutta, un caz destul de interesant. Un copil de şase ani care răspunde perfect în linia Vedantei la toate întrebările şi amănuntele puse da brahmani şi pândiţi. Poate spune care e diferenţa dintre suflet şi minte, care sunt condiţiile cunoaşterii, care sunt

metodele indiferenţei şi senzaţiei etc. E adevărat, copilul a crescut acum mare. Dar am putut controla cazul în ziarele locale de acum douăzeci ori mai mult de ani...

Discuţia cu Maharajahul a fost scurtă şi numai asupra posibilităţilor de a cunoaşte filosofia indiană direct din izvoarele sanscrite. Nicio recepţie – aşa cum s-a petrecut la Mysore. Nicio invitaţie, niciun „dar oriental”. Protecţia şi ajutorul lui le întrece…

Din acea zi, o bună parte din timp îl petrec în biblioteca Maharadjahului. O bibliotecă orientală nu poate fi comparată celor europene. Relativ, cărţile sunt puţine. Valorea unei biblioteci se măsoară după numărul şi

vechimea manuscriselor. Fără manuscrise, un orientalist nu poate lucra, nu poate prepara o versiune, nu poate traduce un text. Ceea ce s-a publicat până acum din oceanul de lucrări filosofice – e infim. Evul mediu, comentariile, de multe ori mai interesante şi totdeauna indispensabile originalului – compilaţiile, antologiile, sunt încă nepublicate, deşi aproape mai în fiecare luni, universităţile editează lucrări filosofice.

Cele zece mii de volume scumpe – texte şi studii – sunt întovărăşite de câteva documente importante şi nebănuite. În India, unde mii de lucrări sunt pierdute, poţi face descoperiri în orice bibliotecă. Cronologia e atât de

nesigură – asiaticii n-au conştiinţa timpului istoric – încât o descoperire poate lumina o epocă întreagă. Dar descifrarea unui manuscris filosofic şi înţelegerea lui justă – necesită o muncă enormă. Termenii sunt aceiaşi, dar sensurile diverse şi contradictorii. Nu poţi ceti un manuscris dacă nu ştii ce manuscris intenţionează să completeze sau să atace. Istoria filosofiei indiene e mult mai legată şi mai unitară decât cea a filosofici europene. În Europa un elev îşi întrece maestrul comentându-l, criticându-l. Idealul unui gânditor e să scrie opera şi s-o transmită drept opera învăţătorului. Autoritatea numelui o cunoaştem şi în Europa, în epoca alexandrină, când sute de cărţi circulau

drept scrise de Pitagora, Hermes Trismegit, Platon etc. Autoritatea în Asia înseamnă cu totul altceva. Discipolul nu scrie numele maestrului ca opera să aibă mare succes – ci pentru că e convins că lui îi aparţine, că din ideile lui s-a născut…

Toate aceste dificultăţi fac agreabilă cercetarea în oceanul scrierilor indiene. Fireşte, metodele spiritului european sunt altele. Nu e locul aici să le discut.

Într-o odaie se află studiile şi traducerile orientale, în alta ediţiile sanscrite, în a treia cărţi englezeşti asupra filosofiei şi istoriei, din acele cărţi, cu hârtia păroasă, parfumată, cu scoarţe albastre, cu titluri mari aurite.

Ferestrele zăbrelite lasă privirile pe palmierii abundenţei în această parte a Calcuttei. Un teren pustiu, cu buruieni şi bălării, printre care se joacă fetiţe goale şi băieţi precoci.

Lângă masa mea lucrează un student care cunoaşte bine limba tibetană. De câte ori vin, la orice oră, îl găsesc acolo. Nu ştiu când doarme, când mănâncă. Lucrează după metoda indiană, cu caietele mari în faţă, citind sutrele, cântând, descifrând cu mişcări violente din cap. Studiază, studiază – apoi, într-o zi, îşi ia rămas bun de la profesor şi pleacă. Nu va scrie nicio carte, nu va edita niciun text. Se va întoarce în Caşmir, îşi va dura familia, sau se va retrage, poate, în păduri.

Vine şi o studentă cu ochi mari, totdeauna plecaţi, care pregăteşte un comentariu în bengali asupra Vadantei-Paribansa. Şi ea cânta sutrele, şi caută rar într-un dicţionar enorm.

În amurg, profesorul apare din odaia lui de lucru, în costum indian, şi ne vesteşte că ceaiul e gata.

Masa cea mare din sala cu manuscrise e încărcată cu acele delicioase prăjituri indiene, cu biscuiţi şi fructe. Profesorul serveşte ceaiul şi ne întreabă pe fiecare unde ne aflăm.

În înserate, părăsesc biblioteca şi pornesc spre grădinile din Kalighat. Pe aici europenii sunt puţini. Bengalezii, joacă zaruri şi cărţi în mijlocul drumului, vacile pasc lângă garduri.

Din toate curţile se înalţă coloana de fum.

Calcutta, 15 ianuarie („Cuvântul”, an V [1929], februarie 28, nr. 1385, p. ***1—2).***

CALCUTTA

De obicei cei care scriu despre Calcutta încep cu justificate laude asupra Grădinii Botanice, a „Victoriei Memorial’6, a templului Jainist sau a parcurilor din Kalighat. Toate acestea sunt, într-adevăr, lucruri de seamă: dar numai când vizitezi Calcutta pentru câteva zile. De fapt nu pot scrie asupra unui oraş care-şi pierde miragiul călătoriilor în pripă, asupra unui oraş în care vei vieţui paşnic, primind scrisori şi citind ziare, în care nu vizitezi

muzeele, gândind întotdeauna că vei avea timp a doua zi…

Despre acest imens oraş cu patru milioane de locuitori, păstrez o primă şi neuitată impresie. Coborâsem din tren după două zile şi două nopţi de drum. Era ajunul anului Nou. Am văzut Gangele: larg, leneş, murdar. Nu se zărea oceanul. Am început să alerg după treburi. În amurg găsesc o gazdă în cartierul european. Dar în India găzduirea e ciudată. Ţi se dă o încăpere şi mâncare de patru ori pe zi. Pat, aşternut, masă, scaun, cuier, oglindă – trebuie să găseşti singur. De obicei lucrurile acestea se închiriază. Am preferat să le cumpăr din „market”. Târgul e un soi de bazar, mult mai mare

şi mai bogat ca cel din Constantinopole (termen de comparaţie pentru uzul turiştilor), în care găseşti orice în adevăratul înţeles al cuvântului. Poţi cumpăra lămpi de drogherie şi apă de colonie parfumată cu „Omarkhay y am” la pălărier. Magazinele de mărunţişuri sunt indescriptibile; din cutii, cutiuţe, plicuri, sertare, lăzi – negustorul îţi descoperă tot ce-ai putea dori, servindu-ţi text elogios în englezeşte, bengali, urdu sau industani.

Spre seară, am adus în noua mea locuinţă „mobila”. Familia gazdei – dubios de numeroasă – m-a ajutat să mă instalez, anunţându-mă că în acea noapte, noapte sfântă, era „serbare şi nu puteam lipsi. Toate motivele mele au

părut neconvingătoare. Astfel că, după baie şi după cină am fost adus în salon. Casele din India sunt construite după acelaşi plan; o terasă vastă spre răsărit, căreia îi corespunde în interior salonul, nu mai puţin vast. Cum uşile sunt largi şi întotdeauna deschise, salonul pare o prelungire a terasei. Două sau trei încăperi mari de fiecare parte, iar în fund, o altă terasă, conducând în inevitabila grădină cu zid înalt şi cu ficuşi. Ferestrele nu se închid decât noaptea.

Uşile dintre camere nu se deschid niciodată şi izolarea printr-o perdea bătută de vânt e incertă.

În salon am recunoscut aceeaşi viaţă familială de colonei cu strămoşi

născuţi în Europa: pian dezacordat, tablouri religioase şi fotografii în grup, curăţenie excesivă, dulapuri de sticlă cuprinzând farmacie şi premiile şcolare, medaliile şi cupele sportive; mescioare cu îmbrăcăminte bengaleză şi scrumiere japoneze, albume cu fotografii, nimicuri drăgălaşe de fildeş sau în alamă, romane cu amor, aventuri şi coperte colorate.

În afară de bunică, mătuşi, fete, fetiţe, băiat – se mai aflau la ceremonia Anului Nou doi marinari scrobiţi, un indo-portughez cu pântec şi cearcăne, doi anglo-indieni funcţionari la Poştă şi o doică tânără, de lux. Aceasta nu însemna că familia gazdei e săracă; dimpotrivă, veselia şi anumite

bibelouri, îmbrăcămintea copiilor şi gradele universitare îmi dovedeau că au mai mult decât o casă. Dar invitaţii erau prietenii familiei.

La prezentare, gazda se cam încurca:

„Comes from Bulgaria… comes from Germania”. De altfel eu îi lămurisem că România cu ajutorul lui Dumnezeu, are un trecut, o Independenţă şi o Constituţie. Nu ştiu de ce Bulgaria îi era mai cunoscută decât România.

Petrecerea a început cu bomboane şi tango. Dar în bomboanele şi tango-ul Europei. Cele dintâi sunt mult mai mari, mari tari, mai dulci. Cel din urmă, nu se dansează – ci se cânta. Cântul e

obligatoriu. Nu trebuie să „ai glas46, să „ai ureche”. Totul e să cânţi; una din fete are grijă să te lovească peste mână când cânţi fals.

N-am putut scăpa decât dovedindu-le prin guturale înfricoşătoare că sunt răguşit. Şi am ascultat. Ce n-am ascultat? Tango-uri celebre în 1918, dansuri inedite, valsuri vieneze, jazzuri, romanţe. De fapt invitaţii cântau toate bucăţile în acelaşi tempo de romanţe. În special marinarii. Ei nu puteau cânta decât în picioare, unul lângă altul, serioşi, demni, cu ochii fixaţi pe policandru. După câte am înţeles, cel dintâi era logodit cu doica, iar celălalt suferea în tăcere pentru una din fetele gazdei. Astfel că, după ce

cântând „Sometime” insinuoase bemoli către vecină, se oferi să cânte solo un vals: „I’m se terrible, în love with you”, al cărui sens l-am priceput toţi.

Se şi dansa, cântând. Cu deosebire un dans amuza sincer tineretul, „When the red, red Rabin comes Bob, Bob, Bobbin along”…

Se apropia miezul nopţii. Toţi păreau distraţi, dar în realitate toţi urmăreau nerăbdători pendula. Deodată, o clipă, de tăcere, apoi precipitări printre invitaţi. Se îmbrăţişau. Nu putea scăpa niciunul.

Astfel am cunoscut Calcutta.

A doua zi, chiar, am asistat la scenele îmblânzitorului de şerpi. Într-un sac de piele, vrăjitorul adusese

scorpioni, şerpi cenuşii şi graşi, cobre cu ţeasta turtită, cu privirea fixă, pythoni cu mişcări tremurătoare, Karaiti cu otravă regală. Vrăjitorul avea plete murdare, haine zdrenţăroase. Dintr-un fluier vechi izvorau stranii ţipete, tânguiri, mângâieri, cântece de leagăn, barbare. Şerpii se învârteau în tava de fier, îşi frecau solzii, fremătau, îşi şuierau limbile ascuţite şi sfâşiate. Nu aveau diftţi, fireşte. Dar spectacolul nu era mai puţin înfricoşător. Vrăjitorul se apropia de tavă şi, fără să observăm, introducea şerpi sub veşmânt. Cu două cobre în mână, gesticula, cânta – apoi le trântea jos, şi din două cobre, ochii miraţiT’vedeau şase şerpi.

Din fluier, bătrânul silea reptilele

să se învârtească într-un anumit ritm, iar cobrele se înălţau simetric, alcătuind un sălbatec ornament. A spune că privirile lor fascinau, înseamnă a repeta o formulă fără înţeles pentru cine a observat mai deaproape ochii cobrelor. Ai senzaţia că ei au văzut ceva dincolo de materie, dincolo de umbre. Că nu privesc, ci aşteaptă, cheamă. Ochii ajung sticloşi, apoi maţi, ca plumbul umed. Gâtul se înţepeneşte, trupul se împietreşte. Şi deodată – neaşteptată săritură care nu greşeşte. Muşcat de cobră, indianul repeta rugăciunea cea dinaintea morţii, salvând pe Marele şarpe.

În Calcutta nu poţi păşi pe străzi fără să întâlneşti cerşetori care îşi

psalmodiază nenorocirea, povestind originea răului, lăudând pe Creator, lăudând pe cei darnici.

Sunt cerşetori cu oasele sucite, cu carnea închircită, neagră; sau cu răni deschise, îngrozitoare; cu faţa devastată de furuncule sau sifilis; cu obrajii argintaţi de lepră; cu mâinile ca nişte pungi de carne legate în sfori; cu pleoapele jupuite, fără sprâncene, cu nasul ros, având şiraguri de cartagii purulente în loc de dinţi şi gingii murdare în loc de buze. Le zvârli bani, şi apoi alergi. Trebuie să respiri, să uiţi, să-ţi linişteşti sângele.

Aceasta e India? Aşa a crezut Miss Mayo, autorul recentului pamflet de formidabil succes „Mother India”. Dar

aceasta înseamnă a nu avea ochii deschişi decât asupra spitalelor şi caselor de prostituţie. De fapt, India e ţâra contrastelor violente. În aceeaşi zi când m-am întors zguduit de străbaterea unei mahalale cu bolnavi mulţi, am văzut cele mai frumoase fecioare în grădina unei şcoli – şi cei mai frumoşi tineri la – concursurile sportive.

Printre trupurile albe ale englezilor, maronul angolo-indienilor răspândea umbre şi sănătate. Niciodată n-am admirat mai mult frumuseţea masculină. Nu sunt trupurile cu umerii prea largi, ai statuilor egiptene, nu sunt trupurile cu şoldurile prea groase ale statuilor elene; nu sunt cele înalte, cu

picioare subţiri, ale nordicilor. Frumuseţea indienilor e specifică şi echilibrată, iar forţa nu alungă graţia. O poţi admira pretutindeni pe străzi. Dimpotrivă, femeile sunt aici ori prea subţiri, ori prea grase. Iar obiceiul fiind ca fetele şi soţiile să nu iasă pe stradă, nu poţi vedea decât bătrâne, a căror goliciune e dezgustătoare şi copile sub 6 ani. Am pătruns, însă, în mai multe case indiene, am mâncat pe aceleaşi rogojini, am băut acelaşi ceai cu lapte din pahare maro, şi am cunoscut destule excepţii. Până aproape de patruzeci de ani, femeia indiană pare, încă, fecioară. Formele, în voalul subţire bengalez, capătă o duritate şi o prospeţime de şaisprezece ani. Spre

deosebire de cele din Sud, unde predomină elementul dravidian, în Bengal profilul femeilor are o nedefinită nobleţe. S-ar spune că toate sunt principese.

Calcutta, 23 ianuarie, 82 Ripon Street

(„Cuvântul”, an V [1929], martie* 5, nr. *1380*, p. *1—2).

PRIMĂVARA

Zăpada din Punjah s-a topit, valul de frig a trecut... Prietenii mei nu mai vin la cursuri cu acele şaluri bengaleze de lână colorată, cu care se înfăşurau ca într-o togă. Dimineţile sunt iarăşi senine şi vulturii Calcuttei s-au coborât iarăşi în uliţe. Sunt atât de numeroşi, şi par atât de blânzi – încât, multă vreme,

i-am confundat cu corbii. Numai după zbor îi disting, rotindu-se larg în înaltul văzduhului.

În parcurile din Kalighat au înflorit piersicii. În grădina viceregelui Indiei, slujitori cu turbane verzi adună frunzele unei toamne întârziate.

E toamnă – sau primăvară? Judec după calendar, iar nu după cele ce văd.

Primăvara indiană lasă şi impresia de sfârşit, de moarte vegetală. Martie va fi cea din urmă lună plăcută, aici, la Calcutta. Vor începe apoi văzduhurile arareori împrăştiate de briză. Europenii vor continua să lucreze sub ventilatoare electrice, vor parcurge străzile mascaţi de ochelari groşi: iar bengalezii îşi vor continua somnul lor de bestii

nostalgice, pe trotuare, prin grădini, prin ganguri. Acei bengalezi de josnică origine, rămaşi de veacuri fără lucru, vieţuind cu un pumn de orez şi concurând munca vitelor.

Ieri am văzut, în plin centru, pe strada Wellington, un tânăr dormind gol pe trotuar. Părea fericit. Niciun semn de discretă pudoare, cu braţul îşi acoperise ochii, dar trupul lui găsise una din acele poziţii – în perfect echilibru fiziologic – care nu ascund nimic, dimpotrivă. Trecătorii nu păreau prea scandalizaţi. Un bărbat l-a zguduit cu piciorul, i-a strigat „nebunule” şi s-a dus. Câteva englezoaice se prefăceau că nu văd nimic; dar cine ştie, poate vedeau.

Indienii ultimelor împărţiri ale celei din urmă caste, ca şi copiii sau primitivii, sunt de o explicabilă nesimţire. În plină zi, pe străzile cele mai populate, ei soluţionează prompt absenţa vespazienilor…

La un colţ, tot pe Wellington cadavrul unui cerşetor. Era bătrân, ras de asceză sau de mizerie. Cred că murise subit, şi căzuse cu faţa pe trotuar. Carnea era de un vânăt – verde violent contrastând cu zdrenţele cenuşii. Ochii îi erau însă, deschişi. Oameni de toate soiurile îl înconjuraseră. Aflu că zăcea de câteva ceasuri. Trebuia să se anunţe poliţia; dar cine s-o anunţe? Şi de ce? A murit. De-acum, fie că aşteaptă un ceas, fie că

aşteaptă o săptămână, e indiferent.

Cele cinci *tottvas* (elemente: pământ şi apă, etc.) îşi vor aduna din el fărâmiturile. Trecătorii îl priveau, dar anevoie ghiceam în ei, compătimire. Mai degrabă satisfacţie, că li se verifică învăţăturile – sau acea indescifrabilă privire espectativă a orientului, despre care nu poţi spune nimic.

Indienii sunt curioşi şi naivi. La cinematograf aplaudă când văd o cobra, un palat, sau citesc un răspuns „filosofic”. Poate numai curiozitatea le întrece naivitatea. Dacă doi oameni discută pe stradă, al treilea se opreşte să asculte. Chiar dacă cei dintâi sunt pierde-vadă, iar cel din urmă e trimis după treburi. Într-o zi, cu indigen a

renunţat la tramvaiul pe care-l aştepta numai ca să poată privi mai atenf pantofii unei europene, cu o crestătură mediană…

E greu să spun că aceştia sunt indienii sau bengalezii. Mulţimea fără număr care îmbâcseşte cartierele Calcuttei şi-şi oferă serviciile pentru câteva sute de lei lunar – sunt veniţi în Bengal după Arieni, sau aparţin acelei rase dravidiene, aborigene, despre care se ştiu încă puţine lucruri precise, dar a cărei influenţă religioasă (Atharvo-Vede, cultele sanscrite, cultul f alusului, al şarpelui etc) asupra arienilor e certă.

Călătorii europeni povestesc că vacile se plimbă, rumegând pe trotuarele Calcuttei. E adevărat: vaca

fiind sfântă, trebuie respectată. De-acum, chiar dacă elementul religios s-a pierdut, obiceiul social a rămas. Şi e destul de dificila – traversarea, când mai multe vaci ocupă un trotuar. De obicei ele se opresc să bea apă de la fiecare fântână. Sunt calme şi nici autobuzele, nici tramvaiele nu le sperie. Viţeii însă, nu sunt adaptaţi vieţii privilegiate din India. Ei intră îngroziţi sau inocenţi prin magazine – şi nu întotdeauna prin magazinele orientale.

Odată, la un giuvaergiu de pe promenadă, vecin palatului Guvernatorului, un viţel precipitat s-a oprit cu botul în cea mai luxoasă diademă. N-a răsturnat decât un scaun, dar putea răsturna chiar pe giuvaergiu

dacă nu intervenea acel hindus blând care l-a apucat de coadă şi l-a tras prudent, în stradă.

Altă dată, un viţel a intrat în cofetăria unde alesesem prăjituri – şi le-a mâncat înainte ca noi să prindem de veste.

E interesant faptul că, în anumite plăcintării indigene, creştinii nu pot atinge ţevile sau pune mâna direct pe plăcinte, N-ar mai cumpăra indigenii. Negustorul îţi serveşte politicos tot ce araţi cu degetul, din depărtare. În aceleaşi plăcintării, totuşi, viţeii pătrund şi consumă sau ating un impresionant număr de plăcinte. Ei fiind însă respectaţi – ceilalţi consumatori nu protestează.

Am aflat din ziare că la Bombay e revoluţie. Gazda mea nu se neliniştеşte. Mă asigură că sunt mai mulţi morţi decât citim în comunicate. Şi mă asigură că înainte de zece zile totul va reintra în normal.

Într-adevăr, după ce musulmanii şi hinduşii s-au măcelărit reciproc, poliţia a intervenit energic, restabilind ordinea. Nimeni nu se întreabă, în casă, de ce poliţia a aşteptat o săptămână…

Şi cu toate acestea, e primăvară.

Şi primăvara va tulbura şi aici anumite suflete; şi va porunci vieţilor să vieţuiască, iar tristeţile şi amintirile se vor uita, pentru că toate se uită primăvara…

Gangele nu e mai limpede. Fum

des acoperă mahalalele. Către seară, însă, briza mării ajunge pe deasupra deltei, printre sate hinduse. După miezul nopţii, singurul cartier interesant din Calcutta rămâne „oraşul chinezesc”. În acel straniu restaurant „Nan-Kin” servesc chinezi dezgheţaţi.

Femeile au aici zâmbete ascunse. Se şopteşte despre anumite încăperi din vecinătate, despre acei amanţi ai drogurilor asiatice…

E seducătoare trecerea de la Jazz la romanţele din Extremul Orient. Cu cât înaintează noaptea, cu atât rămân mai puţini albi. Galbenii îşi recapătă verbozitatea. Întâlnesc tineri chinezi, cu obraz bătrân, care colindă ziua oraşul cu un sac pe umeri, oferind stofe

şi mărunţişuri... În puţini ani vor face avere.

Ceaiul se serveşte ca în China. Şi şoptitul continuă; cămara cu divane, cu pipe, doamne engleze, o actriţă din San Salvador, o dizeuză de la „Imperial" sute de rupii, legături tainice cu Shangai, poliţia...

Calcutta, 13 februarie

(„Cuvântul", an V [1929], martie 14, nr. 139A9, p. 1—2)

CEL DIN ŢII YOGIN...

Un *basti* cu colibe răzleţite, umbrit de arbori mango, în Bengal. Nu întreb de numele satului, după cum nu întreb de numele stăpânului casei în care intrăm. De altfel nici n-aş izbuti să mă fac înţeles. Ascult conversaţia potolită

şi melodioasă în urdu sau precipitată, siflantă în hindustani. Am pătruns aici datorită unei rari împrejurări, unor serii de intervenţii şi scrisori pornind de la un şir din Oxford, ajungând la un Mahapedhyaya din Calcutta, trecând pe la Colegiul Sanscrit din Benares, pe la un medic şi pe la un editor de texte tantrice. Cunosc, astfel un medic din serviciul colonial, care a studiat zeci de yogini, printre care şi pe acel faimos Deshbandhn, subiectul dnului Vasant Rele din Bombay.

Prietenia noastră s-a legat în acea noapte petrecută în discuţii asupra medicinii tantrice şi asupra localizărilor care se pot face. Doctorul e convins că toţi taimerinii practicelor yoga se

referă la sistemul nervos autonomie, mai ales la cele şase plexuri (chakra) unite prin Vagus Nervus. Acceptă în întregime descoperirea dnului Rele, adică, identifică tainicul Kundalinii, de la care pornesc cu spaimă şi respect toate manualele yoga, cu Vagus Nervus, care controlează toate organele importante din porţiunea simpatetică a sistemului autonomie. Aceasta porneşte cu alţi nervi cranieni din creieri şi se sfârşeşte în plexul pelvic (în terminologia yoga, *muladhas chakra).* Asupra sistemului autonomie voinţa noastră nu poate exercita control. „Deşteptarea lui Kundalini”, reprezentat sub forma unei şarpe, e tocmai operaţia yogină care stabileşte

control asupra lui Vagus Nervus. Influenţa se exercită prin răsuflare, prin ceea ce se numeşte *Pranayama.* În timpul stării *Kumbhaka* (reţinerea răsuflării) când e oprită şi inhalarea oxigenului şi exalarea acidului carbonic – venositatea sângelui creşte şi aceasta stimulează kundalini. De asemenea, anumite şi precise exalări nazale, când gazul se fixează prin voinţă, la rădăcina nasului, impresionând fibrele aferente ale Kundalini – poate stabili contact şi control asupra sistemului autonomie (V. Dr. Rele).

Entuziasmul doctorului în ceea ce priveşte identificările anatomice, nu mă cucereşte. Că există o bună parte de adevăr în aceste corespondente

fiziologice, nimeni nu se îndoieşte. Cei care au citit, însă, originalele cărţii tantrice sau manualele filosofici Yoga ştiu că acel tainic kundalini e mai mult decât un nerv, e însăşi „potenţa cosmică” infuzată în om şi care, deşteptată, poate da naştere la o serie de experienţe necunoscute vieţii psihice ordinare. Dar nu pot abuza de atenţia cetitorilor acestor note şi nu pot încărca impresiile unei vizite în Bengal cu tot aparatul erudiţiei Yoga…

Suntem, astfel, în locuinţa unui yogin. După câte înţeleg, coliba nu îi aparţine. Lângă el câţiva ucenici. Nu zăresc urmele unui ascetism brutal. Feţele lor arată numai o sobrietate demnă, convinsă.

Doctorul îi lămureşte ţelul prezenţei noastre.

— Sahib, răspunde gazda în hindustani, îţi voi arăta câteva fapte, dar în *sahai* (oraş), nu pot merge.

Dacă tu eşti un *duăi* (medic) vrednic, învaţă şi cercetează în casa mea…

Doctorul acceptă. Îmi spune că cele ce vom vedea nu pot avea preţuire ştiinţifică decât întrucât verifică alte experienţe realizate în clinica din Calcutta.

Nenumăraţi, subiecţi" au fost supuşi acolo radiografiilor în timpul încetării pulsului. Numai astfel constatările pot fi valabile. Pentru mine, însă, tot ce aşteptam să văd era de o

emoţionantă noutate. Nu întâlnisem până atunci decât fachiri şi prestidigitatori. La Belur am cunoscut câţiva yogini învăţaţi şi profunzi care conversau în sanscrită tot atât de uşor ca în bengali; dar n-au consimţit să-mi arate nimic…

Suntem introduşi într-o încăpere scundă, curată, goală, ne aşezăm pe rogojina adusă de unul dintre ucenici. Gazda pare indiferentă. Trimite să aducă un soi de lighean, plin cu apă. Nu dă lămuriri. S-ar spune că se pregăteşte de un exerciţiu particular şi intim, despre care nu trebuie să dea socoteală nimănui. Cântărim apa din ochi; câteva kilograme. Face semn unui tânăr să se apropie. Tânărul nu se

sfieşte, se dezbracă încet şi se aşază în lighean cu băgare de seamă, j; a să nu verse apa. Aşteptăm. Doctorul zâmbeşte; a văzut operaţia aceasta de nenumărate ori şi deşi e una dintre cele mai puţin extravagante, îl amuză. Spre mirarea mea apa din lighean dispare, lent şi sigur, ca suptă de o pompă. Nu e greu de înţeles pe unde.

Când toată apa a fost suptă tânărul se ridică, îşi reface costumul, părăseşte odaia şi se întoarce peste câteva minute cu un pahar mare plin cu lapte. Aşteptăm iarăşi. Laptele e extras cu destulă repeziciune, dar prin alt organ. Când paharul e golit, operatorul se odihneşte o clipă – apoi îl umple din nou, şi, fireşte, cu lapte…

Cunoşteam faptele acestea din cărţi şi impresia a fost mediocră. Doctorul făcu chiar, în englezeşte o glumă, referindu-se la controlul muşchilor penisului. „Gândeşte-te că tânărul acesta îşi poate menţine rigiditatea o noapte întreagă”.

Nici vorbă nu poate fi de sugestie, de halucinaţie vizuală. La Bombay au fost cinematografiate fapte mult mai impresionante. De pildă Deshbandhu rupând fiare cu simpla tresărire a muşchilor, sau îndoind drugi cu degetul. Pentru un cunoscător al fizicei yoga, aceste miracole se reduc la simple jocuri de forţă, iar controlul muşchilor e treapta inferioară a exerciţiilor. De aceea gazda nici nu s-a

obosit să-l realizeze personal.

— Sahib, îţi voi arăta acum *Dharona…* Aceasta e a şasea treaptă din seria exerciţiilor yoga, însemnând meditaţia prin fixarea unui singur punct. Conştiinţa se identifică cu obiectul, ajungând obiectul în sine, dizolvând relaţia. Eu – obiect şi categoria timpului, prin care această relaţie se caracterizează.

Gazda noastră e prodigioasă. Luând poziţia *Asana*, pe care fiecare o cunoaşte din statuetele lui Buddha, obţine concentrarea cu o repeziciune extraordinară. El poate descrie, astfel, tot ce se petrece în trup, poate descifra cel mai dificil de găsiţi nervi, cum se mişcă muşchii, cum bate inima, etc.

Obţine o claire yoyance cu nebănuite precizii.

Ceea ce e impresionant, îmi spune doctorul, e faptul că oamenii aceştia cunosc perfect anatomia fără să fi făcut disecţii. Pot descrie fibre pe care numai un îndemânarec anatomist, şi nu numai cu excelente instrumente chirurgicale, le poate descoperi…

După aceasta, urmează oprirea pulsului, după voinţă, când la o mână când la cealaltă. Amintesc de sugestie.

— Sugestia, zâmbeşte doctorul, e un excelent metod de a persista în ignoranţă, şi noi, europenii, îl folosim de câte ori nu putem explica un fapt. Dar asupra opririi pulsului s-au luat radiografii… Faptul care m-a emoţionat

a fost oprirea bătăilor inimii timp de şase secunde. Experienţa s-a repetat de patru ori, pentru fiecare oprire a inimii trebuind şase secunde de acceleraţie preliminară şi şase secunde de reintrare în normal.

Aceasta prezintă o vădită asemănare cu cazul lui Dezbandhu. Se poate spune astfel, că ritmul de şase secunde e un fapt general în aceste fenomene cardiace.

Urmează înghiţirea limbii. Aceasta îngăduie o acţiune directă asupra nervului kundalini, după teoria doctorului Rele. Cum, însă, nu îndrăzneam să pun prea multe întrebări şi nu cunoşteam hindustani – n-am putut obţine rezultate interesante.

Ne pregătim de plecare. Gazda ne dăruieşte fructe, răspuns la darurile noastre din oraş. Atunci îmi fac curaj şi îi adresez o întrebare sanscrită. O adevărată revoluţie. Îmi vorbeşte, îmi vorbeşte… Zâmbind, îl lămuresc că ştiinţa mea în sanscrită nu îl poate urmări. Atunci, se adresează doctorului în hindustani.

— El spune că tot ce ne-a arătat nu preţuieşte nimic, că tainele nu ni le-a dezvăluit. Dar, dacă vrei, rămâi 12 ani cu el, sau cu unul din tovarăşii lui şi vei izbuti să înţelegi… Îi mulţumesc confuz. Oh! indienii aceştia care spun 12 ani cum am spune noi două săptămâni… Din nou discuţie asupra sentimentului şi conceptului timpului în India.

Destăinuiesc doctorului părerea mea: India nu are noţiunea timpului.

— De ce te uimeşte, Yoga numeşte precis acest nerv *Sushumna* „devorator al timpului”. Influenţat şi controlat, procesul vital se opreşte şi viaţa se prelungeşte după voinţă. Poţi atinge dacă vrei, un fel de pseudonemurire…

Aici doctorul zâmbeşte foarte bine dispus. Eram ispitit să-l întreb: „Dta de ce nu vrei să-ţi prelungeşti viaţa?” Dar mă gândeam că humorul Lui de ştienţist şi de englez mi-ar fi putut răspunde: „Şi cine îţi spune că nu mi-o prelungesc?”

(„Cuvântul”, anv (1929), aprilie, nr. 1423, p. 1—2)

GANDHI, DUPĂ RAMAZAN ŞI HOLI

Martie. Arşiţa pogoară din pustiu. Trandafirii înfloresc, albi. În amiază, cerul se posomorăşte, se apropie. Fereştile se închid, obloane de lemn vopsit în verde orbesc lumina camerelor, uşile se zăvoresc, paşii amuţesc pe terase, tufe ciudate transpiră în glastre mari, ventilatoarele fluieră. Trei ceasuri, vila e moartă. A început primăvara…

În acea zi fetele nu s-au dus la şcoală. Trebuiau să treacă prin Dhurumtollah, strada cea mare, populată, cu mahomedani, îmbulzeală orientală, grupuri strecurându-se prin uliţe, traversând parcul cu lac şi

palmieri, împreunându-se cu grupurile venind de la Shambazar. Se adunau, se adunau. Ajungeau mii, cinci mii, zece mii. Aproape de amiază tramvaiele circulau anevoie. Mahomedanii se adunau pentru rugăciunea comună. Un necunoscut, pierdut într-o mare de trupuri. Şi deodată, rămâi singur. Cele zece mii se prosternează, în veşmintele lor albe, umilindu-şi frunţile. Cât vezi, numai spinări frânte. Pâlcuri de englezi, retraşi scot fotografii pentru ziare şi magazine ilustrate.

În acea zi fetele nu s-au dus la şcoală. Nu ştiu de ce, îmi amintesc povestea lui Miriam Harry, cu şcolăriţe fugind de arabi pe asini asiatici mânaţi de robi adolescenţi. O, nu! Primejdia nu

e atât de mare. Dar Mahomedanii sunt în Ramazan, sunt puzderie şi sunt obraznici. Chicotesc când văd îrecând „albe” cu muni. În tramvaie nu-şi pot ridica ochii de pe chipurile nubile. Iar pentru că Ramazanul a început nimeni nu ştie ce se poate întâmpla cu fetele surprinse în mulţime. În cel mai bun caz, ar trebui să aştepte îmbrâncite şi mângâiate clandestin – sau să-şi facă loc cu ghiozdanul şi cu pălăria colonială, scutufându-şi pulpele de râmele degetelor, blestemând în *urdu,* lăcrămând…

Numai atât, dar fetele au preferat să rămână în vila cu ventilator şi apă îngheţată, unde mahomedanii sunt „boy” şi unde pot circula, netulburate

de priviri, cu o simplă robă de gaz, şi în picioarele goale.

În ajun, pe înserat, pâlcuri de credincioşi ieşeau din dughene ca să recunoască în zarea sângerie printre ţurle şi coşuri de fabrici, deasupra buchetelor de arbori, *Guawa – se lua* Ramazanului. Câteva minute fiecare afirmă că a găsit-o cel dintâi. Ochii croitorilor, ai caligrafilor – anevoie străpungeau geana amurgului şi pânza aburilor de praf. Ei aşteptau să se întunece ca să li se dezvăluie steaua. Odată văzută şi pipăită, cu privirile lacome – postul, doliul, asceza luau sfârşit.

În acea noapte am adormit târziu, zvârcolindu-mă sub rumoarea

ventilatorului. O semilună perfectă brăzda cerul. Dar oricât de mult aş fi fost îndrăgostit de noapte, şi oricât de fermecătoare ar fi fost grădina – veghea trebuia sfârşită.

Şi ea nu se putea sfârşi, pentru că tot oraşul gemea sub acel cântec surd. Amestec de tobe orientale, zurgălăi, glasuri, chiote, coruri, litanii – şi cântecul enerva, sufoca. Nu auzeam nimic precis. Numai nuanţa de *forte* şi *pianisimo* într-un murmur cu păreri de coruri, străpuns la răstimpuri de detunături şi urale. Briza aducea, odată cu parfumuri vegetale, bucuria deşănţată a celor descătuşaţi de reguli. Ghiceam o respiraţie accelerată – de câte pricini? – în piepturile lovite în

numele lui Alah.

De fapt recunoaştem şi aici sărbătoarea primăverii, a vegetaţiei înviate, miracol cu extraordinara posibilitate de palingeneză psihică. Ce frumoasă carte de fifolofia culturii s-ar putea scrie asupra anotimpurilor! Izvorul tragediei, al filosofiei presocratice, al misticismului orfic-pitagorician – se află în sărbătoarea dionisiacă a primăverii. Şi motivul iernii în lirica persană, şi motivul verii în „poezia de curte” indiană.

Au trecut puţine zile şi iarăşi fetele nu s-au dus la şcoală. De astă dată hinduşii sărbătoreau ei primăvara. Era *holi.* Din zori, mii de bengalezi şi-au vopsit faţa cu boia roşie, purpurie,

vişinie, portocalie. Vestmintele albe, erau însângerate. Unii purtau haine multicolore, iar alţii aveau fruntea acoperită cu un strat gros de praf verde. Dughenele eschibiţionau provocant borcane cu boia şi pentru câţiva bani de aramă, drumeţii îşi împrospătau boiaua feţii şi-şi ungeau mai violent vestmintele

Fetele nu ştiau amănunte asupra sărbătoarei. Dovedeau, ca toţi europenii din colonii o exasperantă diferenţă faţa de celelalte religii pe care le numesc – din generaţie în generaţie – barbare. Credeau că e vorba de „Omul nou al lor”, dar se temeau să iasă pe stradă, pentru că „ei joacă şi ţipă ca nişte diavoli beţi”.

Uliţele erau traversate de grupuri vopsite, purtând tobe, tipsii cu clopoţei şi flautul asiatic. O bucurie sălbatică îi însufleţea. În frunte dansau că ţiva „diavoli” cu gesturi largi, groteşti, r în jind şi urlând, dovedind curioase şi impresionante resurse de mimică. Restul convoiului era alcătuit de tineri strânşi în jurul muzicanţilor, urmărind cu sete ritmul dur, asimilându-l în mişcarea mădularelor.

Am văzut grupuri pretutindeni: în parcuri şi în bazar, în tramvaie şi pe acoperişul autobuzelor în farmacii şi în preajma templelor. Când se întâlneau, dovedeau acea explozie de bucurie şi acea intimitate imediată a grupurilor de manifestanţi. Am aflat, mai târziu, că

uni au risipit lichidul colorat pe dughenele pânzarilor şi ţesătorilor musulmani. De aici, obişnuitele încăierări de stradă – din care hinduşii ies totdeauna bătuţi. O ceată puternică de mahomedani au invadat căscioarele indiene din Raja Maren, din Krishna Street, au alungat pe gospodari (după ce şi-au oprit femeile), au pângărit statuile zeiţei

Shitala şi au furat ornamentele de aur. M-am întâmplat prin partea locului şi am alergat odată cu cei dintâi poliţişti: dar faptul se consumase. Fără îndoială grupuri de tineri indieni îşi pregătesc acum revanşa, vor stropi o moschee cu văpsele, vor schingiui pe paznici, vor răpi câteva femei... Jocul

continuă amuzant şi jalnic, de veacuri…

În ziua de 25 martie s-a judecat procesul lui Mahatma Gândi, învinuit că a îndemnat arderea hainelor englezeşti într-un parc, cu douăzeci de zile mai înainte. Împrejurările sunt cunoscute.

M-am dus să-l văd şi să-l aud. Am izbutit să capăt un *loa* pe un perete rezervat presei. Dar mulţimea a năvălit, doamne şi domnişoare englezoaice au forţat intrările „sala” a ajuns sufocantă, publicul a dispreţuit presa – şi presa n-a auzit mai nimic din dezbateri.

Au sosit întâi swarjiştii zâmbitori şi dispreţuitori. Sunt fanaticii mişcării naţionaliste şi poartă acel costum alb şi simplu lucrat de roata casnică.

Atmosfera, cu toate ventilatoarele,

e sufocantă. Curiozitatea şi nerăbdarea cresc. În sfârşit, Mahatma Gandhi e vestit de rumoarea de afară. Ovaţii şi şoapte. Îşi face loc un omuleţ ars de soare, mai negru în roba albă care nu-i acoperă decât jumătate din piept. În picioarele goale, cu sandale, cu capul gol. Faţa îi e torturată şi brăzdată; ochii mici, cu luciu de plumb topit, în cearcăne înspăimântătoare tăinuite de ochelari largi: pometii obrajilor pământeni, gura crispată într-o agonie a tinereţii pentru totdeauna pierite; umerii ascuţiţi; e bătrân. Bătrân şi istovit.

Îmbulzeala mă împiedică să-i aud toate cuvintele. Nu numai se apără, ci mărturiseşte că trebuie să dea în

judecată poliţia chiar pentru motive pentru care a fost chemat în faţa curţei. Poliţia a intervenit fără cauză şi a iritat adunarea. Incidentele i se datoresc.

În timpul cât vorbeşte, îl privesc. Pare altul, pentru că vorbeşte şi pentru că e departe. Swaraj ştii aplaudă, murmurăm. Iată şi pe Pândit Neheu, un soi de tigru brun, cu bărbia lată şi retezată, cu fruntea zbătută, crestată, înnegurată, „ti văd şi pe avocatul lui Gandhi, San Gupta, afabil, curgător, cu o apreciabilă stăpânire de sine.

Mahatma a tăcut şi s-a aşezat. O emoţie ciudată, tardivă, mă cuprinde. Ochii lui, de-acum privesc atât de departe, încât dacă nu l-aş fi cunoscut, aş fi fost sigur că e orb. Păreau ochii

unui cadavru mumificat, ficşi, metalici.

Dezbaterile n-au fost interesante, şi cele două miss din faţă-mi se scuturau şi şopteau prea mult ca să pot urmări cuvântările. Părăsind sala, Gandhi e asaltat de tipografi. Leaderii fac zid în faţa ziariştilor. Mahatma nu acordă niciun interviu. E a treia oară când încercările şi scrisorile mele de recomandaţie se dovedesc zadarnice; toate se opresc la secretarul său particular. Mărturisesc prietenului meu că l-aş urmări la Ahilahabad unde Gandhi a plecat în aceeaşi zi. Ghosal zâmbeşte *

— Dar, Sahib, acolo e acum 100° Fahrenheit; uit că a început primăvara…

Ridic ochii spre cerul arşiţei, şi instinctiv îmi înfund casca colonială peste urechi. În câteva zile va începe april, luna de miere a Europei – luna Iadului în India…

Mahatma Gandhi a fost osândit să plătească o rupie.

Calcutta, 28 martie („Cuvântul”, an V [1929], ianuarie 11, nr. 1337, p. 1—2).

VIAŢA NEVEROSIMILA ŞI FOARTE UTILĂ A MAHARAJAHULUI DE KASSIMBAZAR

Miliardarul nefericit

Omul despre care vreau să scriu astăzi este aproape necunoscut dincolo de hotarele Bengalului. A avut nenorocul să se nască Maharajah şi

moştenitorul unui Stat cu trecut glorios, cu bogăţii neînchipuite; altminteri ar fi ajuns un mare savant sau un mare sfânt. Renunţând la adevărata lui menire, Manindra Chandra Nandy s-a mulţumit să fie un miliardar hotărât să-şi risipească averea. În timp, însă, ce alţi colegi de ai săi din Camera Prinţilor au izbutit să cheltuiască sume fabuloase închiriind hotelurile la Paris şi vile pe Riviera, maharajahul de Kassimbazar şi-a ales metoda cea mai complicată: pomana dirijată şi crearea unui birou de împărţit ajutoare pentru oamenii de ştiinţă. I-a trebuit o viaţă întreagă de muncă şi de economie – ca să poată sărăci complet. La moartea lui, statul

era dator câteva miliarde – şi în loc să treacă în mâna moştenitorului, a trecut în mâna unei societăţi engleze, creditoare.

Treizeci şi nouă de ani nu se va mai vorbi de Kassimbazar ca de un Stat, independent şi bogat.

Treizeci şi nouă de ani birourile Societăţii creditoare vor stăpâni în Palatul rajahilor.

Au fost state indiene cucerite prin putere armată, altele jucate şi pierdute la cărţi, altele luate prin trădare. Kassimbazar este primul stat din India – şi probabil din întreaga lume – care îşi pierde autonomia din cauza şi a binefacerilor.

PAGINA CARE AR PUTEA FI AUTOBIOGRAFICĂ

Să mi se ierte dacă va trebui iarăşi să vorbesc despre mine. Dar mi se pare că foarte puţini europeni – în afară de obicinuiţii englezi – au cunoscut personal pe Maharajahul Manindra Chandra Nandy. Şi cum viaţa acestui mare om n-a fost încă scrisă, cum numele lui nici nu este cunoscut în Europa, cred că orice mărturie directă este preţioasă. Aşa că voi începe cu cele ce ştiu eu.

Prin vara anului 1928 îmi cade în mână o carte de filosofie indiană scrisă în englezeşte, în a căreia prefaţă se vorbea despre acest Maharajah de Kassimbazar ca despre un adevărat

Mântuitor al Bengalului. Se spunea acolo că omul acesta are un suflet de sfânt, că savanţii din întreaga Indie îi sunt îndatoraţi pentru fel şi chip de ajutoare primite, că studenţii din întreaga lume găsesc sprijin în el, că e părintele sărmanilor din Bengal, şi aşa mai departe. Cum eu însumi mă pregăteam pentru o călătorie în India, îi scriu; şi peste vreo două luni primesc un răspuns, în franţuzeşte, care suna cam în astfel: „Iubite Domn, Gândul D-tale de a veni în India pentru studii îmi face o deosebită plăcere. Un an sau doi. Însă, nu vor fi de ajuns. Te rog comunică-mi cam cât ai dori să primeşti pe lună, sub formă de bursă. Viaţa europeană costă foarte mult; viaţa

indiană, pe sfert”.

De abia peste trei luni l-am întâlnit. În palatul lui din Calcutta. Într-o dimineaţă pe la opt (căci îşi începea recepţiile la şase, şi le încheia la nouă, ca să-şi poată dedica restul timpului lucrărilor de administraţie culturală), mă primeşte chiar în faţa uşii principale, stând pe un scaun simplu, având alături o masă de scris, de lemn, şi în faţa lui o canapea elegantă pentru oaspeţi. Dacă nu mi-ar fi spus însoţitorul meu n-aş/fi crezut că e maharajah. Era îmbrăcat cu aceeaşi *dhoti* de cânepă pe care o poartă orice sărman bengalez, cu aceiaşi papuci în picioarele goale, fără turban, fără colanul princiar. Avea o figură de o

majestate şi o puritate rară, obrajii marmoreeni, luminoşi, însă fiecare gest şi fiecare privire degajă o comunicativitate şi o familiaritate care ar fi făcut să vorbească şi pe cel mai timid vizitator. Niciodată n-am întâlnit un om mai modest şi care să nu-mi facă, totuşi, impresia de slăbiciune sau de exagerare.

Surpriza şi bucuria mea – de a fi găsit un om, nu un protector – era cu atât mai mare cu cât numai cu două săptămâni mai înainte, aflându-mă la Congresul Internaţional al studenţilor creştini, luasem parte la o grandioasă recepţie dată de Maharajahul de Mysore (India de Sud) în cinstea Congresului. Şi văzusem acolo tot felul

de minunăţii, şi asistasem la banchete prin care Maharajahul voia să orbească chiar pe cei mai pretenţioşi europeni, eleganţă strivitoare, risipă şi fast – şi în cele din urmă o serbare în curtea palatului, unde trei sute de dansatoare au dansat pentru boierii din balcon. Plecasem din Mysore uluit, fascinat, dar cu oarecare ciudă în suflet.

Şi acum, iată-mă în faţa unui coleg al prinţului din India de Sud, care sta frumos de vorbă în faţa unei case oarecare (căci nu avea deloc aspectul unui palat, deşi cu peşteri artificiale în curte şi cu soldaţi la poartă) şi mă întreabă ce sistem de educaţie universitară avem la noi în ţară, câţi doctori pentru mia de locuitori, dacă

suferim mult de malarie, dacă ştim să combatem sifilisul. Vedem că sunt probleme care îi stau la inimă. Am crezut chiar, la început, că este numai un binefăcător, un ctitor de spitale şi şcoli primare. Dar nu era aşa. Maharajahul de Kassimbazar era înainte de toate un om de ştiinţă; preocupat nu numai să ajute pe cei bolnavi, dar să combată cauza răului, înfiinţând institute de cerecetare ştiinţifică, ajutând cu fonduri imense laboratoarele, clinicile experimentale. Dacă dădea întotdeauna cu bucurie unui sătean sau unui bolnav, apoi dădea de zece ori mai mult unui om de ştiinţă şi aceasta nu în epoca lui de glorie, ci la începutul carierii lui, când era tânăr,

necunoscut şi luptând cu greutăţile fără număr.

SISTEMUL DE DISTRIBUIRE

Maharajahul, după o scurtă epocă de binefaceri la întâmplare, s-a apucat să studieze serios crearea unui sistem de distribuire a banilor prin care ţara lui ar fi avut maximul de randament, şi cultural şi eugenie.

A început, deci, să ajute Universitatea din Calcutta, condusă pe atunci de marele savant şi enciclopedist Sir Asutish Mukeryi, omul cel mai erudit şi mai creator pe care l-a avut

Bengalul, de o imensă putere de muncă (a luat cinci doctorate; medicină, matematică, litere, ştiinţe şi drept) care a făcut dintr-o biată

Universitate de provincie cea mai bună Universitate a Asiei – Institutul de Medicină Tropicală, Institutul de Chimie şi Colegiul Sanscrit. Fonduri de milioane au fost blocate pentru fiecare din ele; dar Maharajahul avea grija să cerceteze personal îmbunătăţirile aduse prin banii lui, şi-şi lua întotdeauna mai dinainte consilieri tehnici de mâna întâi, cari îi spuneau ce trebuie făcut, cum trebuie făcut, în cât timp şi cu ce mijloace.

Cred că nu există om care să fi lucrat cu mai multă coherenţă în binefaceri şi promovarea ştiinţei ca Maharajul Manindra Chandra Nancy. Nici chiar Rockfeller sau Carnegie, cari au dăruit fonduri colosale, e drept, dar

nu s-au interesat de ele zi la zi, aproape ceas la ceas. Planul de luptă sanitară şi culturală al Maharajahului era pe cincizeci de ani. În fiecare an făcea un pas înainte. Meticulos şi organizat – a izbutit să transforme o provincie de patruzeci de milioane (căci a lucrat în întreg Bengalul, nu numai în Statul lui), să-i clădească şcoli, spitale, biblioteci, să-i facă drumuri şi canalizare. A muncit pentru asta, până în ultimul an al vieţii, douăsprezece ceasuri pe zi. Cea mai concentrată muncă, numai ca să sărăcească cu folos…

Deşi preocupat în primul rând de cultură ştiinţifică şi medicală, Maharajahul nu uită nici „umanităţile”. El însuşi un om foarte simplu, fără

pretenţii de cultură, nu era orbit de gloria ştiinţei europene. Ştia să utilizeze, şi atât. Nu renunţase la limba lui, la cultura sanscrită, la filosofia indiană. Ştia că elementele acestea alcătuiesc însă şi substanţa nutritivă a spiritului şi a rasei lui. De aceea a procedat la o promovare pe toată linia şi în această direcţie. A început prin a organiza şcolile sanscrite tradiţionale, de sate, aşa numitele *tola,* care fuseseră complet uitate de Departamentul Educaţiei (condus în bună parte de englezi). A alcătuit examene pentru cei mai buni *pândit,* le-a fixat lefuri, i-a însărcinat cu căutarea de manuscrise sanscrite şi cu editarea lor.

Apoi, a trecut mai departe, la studenţii veniţi din toate satele Bengalului ca să-şi dea examenele la Universitatea din Calcutta. A instituit premii şi burse mici pentru cei mai buni studenţi, s-a ocupat de Căminul lor, iar pe cei mai buni dintre cei buni – i-a trimis la studii în Europa. Din felul cum ştia Maharajahul să ajute un student, se înţelege cât preţ punea el pe capacitatea de lucru original, de creaţie – pe care voia s-o promoveze în India. Un student în anul I, avea 40 rupii lunar (2.800 lei). În anul al Ilî-lea, dacă era menţionat de profesori, i se ridica bursa la 70 rupii (aproape 5.000 lei). Dacă teza de licenţă (Master of Arts), era excelentă, şi dacă consiliul

profesoral îl aproba pentru bursă în Anglia, primea, timp de patru ani, 500 rupii, adică 35.000 de lei lunar, plus cheltuielile de călătorie şi taxele de înscriere.

Ceea ce urmărea Maharajahul Manindra Chandra Nandy nu era atât creşterea numărului de „intelectuali”, de diplomaţi universitari – cât potenţarea la maximum a puterilor de creaţie, de personalizare a geniului indian. Când întâlnea un om cu puteri de creaţie, ajutorului, nu mai avea limită.

CE ÎNSEAMNĂ A FI SAVANT ÎN INDIA

Vreau să dau numai o pildă de felul cum ştia să ghicească şi să

potenţeze talentul, geniul, munca, într-un tânăr. Profesorul de reputaţie mondială. Surendranath Dasgupta, a fost „creat” numai prin ajutoarele primite de la Maharajah. Timp de şase ani a primit 35.000 lei lunar pentru studii, plus 200.000 lei anual pentru biblioteca sa personală, plus1.000 00 (un milion) lei pentru editarea lucrării sale monumentale *(A History of Indian Phisolophy,* Cambridge University Press, două volume apărute, din cinci câte vor forma opera completă), plus 150.000 lei anual pentru călătorii şi vilegiatură. Faceţi socoteala şi vedeţi cât costă „crearea” unui savant. Astăzi, însă, India posedă pe cel mai desăvârşit filosof al ei şi pe singurul istoric al

filosofici indiene care există în lume (spun singurul, pentru că profesorul Dasgupta este în acelaşi timp şi filosof original şi bun orientalist, cunoscător neîntrecut al întregii literaturi sanskrite, publicate şi manuscrise; ceilalţi „istorici” pe care îi are Europa sunt numai filologi şi pentru că înţeleg limba sanscrită, cred că înţeleg şi gândirea exprimată ca şi cum simplul fapt de a cunoaşte limba germană te-ar îndreptăţi să scrii cărţi despre Kant şi despre Husserl!).

Am menţionat pe Surendranath Dasgupta pentru că cele ce a făcut Maharajahul pentru el dovedeşte încă odată rodnicia unei adevărate ajutorări. Dar nu numai actualul profesor

universitar şi şef al Departamentului de filosofic orientală de la Presidency Colege a beneficiat după urma inteligenţii şi generozităţii Maharajahului. Nu există profesor universitar din

Calcutta care să nu fi avut nevoie cel puţin odată de bani pentru tipărirea unei cărţi, pentru o călătorie de studii, pentru un congres – şi pe care Maharajahul să nu-l fi ajutat.

OMUL

Maharajahul Manindra Chandra Nandy era atât de ocupat cu ajutorarea şi lumânarea altora, încât se uitase complet pe sine, încă de când avea 30 de ani. Umbla îmbrăcat ţărăneşte, nu vizita pe ceilalţi rajahi, nu se „educa”

(adică nu dădea banchete, nu călătorea în Europa, nu-şi învăţa copiii franţuzeşte, nu-şi cumpăra cai de curse, nu învăţa hokey) şi făcea cele mai strânse economii în ceea ce privea viaţa lui. Avea o singură maşină, veche, cu care vizita neîncetat instituţiile, spitalele, studenţii, savanţii, Omul acesta care număra bine nichelul când îşi cumpără o limonadă de drum – ducea adesea cu el averi de milioane, ca să le dea altora. Aproape zgârcit cu sine, era generos până la risipă cu oricine i se impunea lui (sau consilierilor lui) prin inteligenţă, prin cinste, prin putere de creaţie.

Ca om, viaţa lui aparţine aproape legendei. Era atât de bun încât adesea

te necăjeai. De pildă, odată i-a fugit secretarul cu 50.000 rupii (3.500.000 lei) şi a fost prins de poliţia din Calcutta. Maharajahul, cum a auzit, a luat trenul şi s-a dus să ceară să-l pună în libertate, spunând că s-a înşelat când a crezut că omul acela delapidase cele 50.000 rupii.

Altă dată, după o serbare la care oamenii săi de serviciu munciseră foarte greu, unul dintre servitori i se prezentă şi ceru să li se dea voie să se odihnească în după-amiaza aceea, ei toţi fiind foarte obosiţi. Maharajahul acceptă numaidecât, dar pentru că soţia şi copiii lui chemau tot mereu servitorii – s-a dus el însuşi în faţa locuinţelor lor şi a păzit acolo, stând pe

un scaun în soare, până seara; ca nu cumva să vină cineva şi să-i deranjeze.

Dar el însuşi, un foarte ortodox hindus, iubea şi respecta toate confesiunile. În Kassimbazar se pot vedea o foarte frumoasă catedrală, o biserică luterană şi una anglicană, o sinagogă şi o capelă armenească – toate ridicate cu banii Maharajabului, pe terenuri anume alese şi cumpărate de el. Şi poate nu ştiţi că, pe vremuri, Kassimbazarul era cel mai înflorit oraş al Bengalului, cu cele mai minunate ţesătorii şi atât de fine erau lucrate şi atât de priceput colorate ţesăturile, încât englezii, când au început concurenţa, au fost nevoiţi să reteze mâinile ţesătorilor şi ţesătoarelor, ca

aceştia pe alţii să nu mai poată învăţa arta lor fără de pereche. Şi astfel, după ce **pu** distrus atelierele, au retezat mâinile şi au ars ţesăturile, englezii au putut să-şi introducă mărfurile lor în Bengal. Iar, după o sută de ani, Maharajahul acestui oraş bogat şi celebru ridică pe teritoriul lui biserici celor ce i-au jefuit părinţi şi i-au schingiuit supuşii.

…A murit în octombrie 1930, foarte balrân, foarte sărac, cerându-şi iertare copiilor că îi lasă pe drumuri, cerându-şi iertare protejaţilor că îi lasă de acum în calea vânturilor, în purtarea vieţii.

N-a urât pe nimeni, nu s-a supărat niciodată; ar fi vrut de mult să se

retragă în vreo mănăstire, tot aşa cum voise în tinereţe să se retragă în vreun laborator. Dar a rămas la postul lui până la urmă împrumutând bani pentru inteligenţa şi creaţia altora. A doua zi după moartea lui, Kassimbazarul a trecut în mâna unei societăţi pe acţiuni. Prinţul moştenitor este acum funcţionar cu 1.000 rupii pe lună.

(„Vremea”, an IV [1933], Paşti, p. 11).

CUPRINS

Cuvânt înainte

Fals jurnal de bord, Alexandria

Fals jurnal de bord, Cairo

Fals jurnal de bord, Port-Said

Fals jurnal de bord, Canalul de Suez

Fals jurnal de bord, pe Marea Roşie cu japonezii

Fals jurnal de bord, pe Oceanul Indian

REPORTAGIl

Cu rikşa în Colombo

Kandy şi Anuradhapura

Adyar

Crăciunul la Poonomallee

Mănăstirea lui Sawami, la Belur

Biblioteca Maharajahului

Calcutta

Primăvara

Cel dintâi yogin

Gandhi, după Ramazan şi Holi...

Viaţa neverosimilă şi foarte

utilă a Maharajahului de Kassimbazar

Pagină care ar putea fi autobiografică

Sistemul de distribuire

Ce înseamnă a fi savant în India

Omul